

STORTINGET

Innst. 282 S

(2018–2019)

Innstilling til Stortinget
fra finanskomiteen

Meld. St. 13 (2018–2019)

Innstilling fra finanskomiteen om Muligheter for alle – Fordeling og sosial bærekraft

Til Stortinget

1. Perspektiv, faktagrunnlag og innsats

1.1 Sammendrag

Det er et viktig mål for regjeringen at forskjellene skal være små i Norge. Små forskjeller bygger fellesskap og kan bidra til høy tillit innad i det norske samfunnet. Tillit gjør det enklere å samhandle på de fleste områder, ikke minst økonomisk. Vår levestandard understøttes også av et konkurransebasert næringsliv og bred deltakelse i den internasjonale økonomien. Vi har bygget opp et utdanningssystem, et helsevesen og overføringsordninger som bidrar til å utjevne løpende forskjeller og samtidig legger til rette for muligheter for alle. For å bidra til fortsatt vekst i levestandard vil regjeringen legge til rette for et robust og mangfoldig næringsliv og føre en økonomisk politikk som øker den fremtidige verdiskapingen.

Regjeringen legger med dette frem en melding til Stortinget om fordeling og sosial bærekraft i det norske samfunnet. Norge kommer svært godt ut i internasjonale sammenligninger av inntektsnivå, levestandard og fordeling. Fordeling, ulikhet og likhet handler om grunnleggende forhold i livene våre. Derfor er det viktig å se forskjellige dimensjoner opp mot hverandre og forstå sammenhengene bak. Det fordrer et godt faktagrunnlag. Denne meldingen tar opp ulikhet og lavinntekt i Norge i et internasjonalt perspektiv, arbeidsmarkedets og trygdeordningenes betydning for fordeling og

muligheter, læring gjennom hele livet, ulikhet i helse, demokratisk og sosial deltakelse og erfaringer fra andre land om hva som kan være drivkrefter bak endring i inntektsfordelingen. Meldingen presenterer også regjeringens innsats for å bidra til sosial bærekraft og motvirke ulikhet og konsekvenser av ulikhet. Fremlegget svarer på Stortingets vedtak nr. 3 (2017–2018), fattet i forbindelse med trontaledebatten høsten 2017. Det vises til meldingen for nærmere omtale.

1.2 Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Anne Kristin Bryne, Svein Roald Hansen, Ingrid Heggø, Åsunn Lyngedal og Rigmor Aasrud, fra Høyre, Elin Rodum Agdestein, lederen Henrik Asheim, Mudassar Kapur, Vetle Wang Soleim og Aleksander Stokkebø, fra Fremskrittspartiet, Sivert Bjørnstad, Bård Hoksrud og Jan Steinar Engeli Johansen, fra Senterpartiet, Sigbjørn Gjelsvik og Trygve Slagsvold Vedum, fra Sosialistisk Venstreparti, Kari Elisabeth Kaski, fra Venstre, Solveig Schytz, fra Kristelig Folkeparti, Tore Storehaug, fra Miljøpartiet De Grønne, Une Bastholm, og fra Rødt, Bjørnar Moxnes, tar omtalen til orientering.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet De Grønne og Rødt, viser til at Norge kommer svært godt ut i internasjonale sammenligninger av inntektsnivå, levestandard og fordeling. Det er bred politisk enighet i Norge om at høy levestandard og små forskjeller er med på å gjøre Norge til et godt land å bo i. Norge

skal være et land hvor alle har mulighet til å delta og lykkes, uavhengig av bakgrunn, kjønn, etnisitet og funksjonsnivå. Samtidig må innsats belønnes, og det skal alltid lønne seg å jobbe. Den enkelte må gis mulighet til å styre sin egen hverdag og forme sin egen fremtid. Likhet i rettigheter og tilgang til grunnleggende velferdstjenester er viktig for å oppnå dette.

Flertallet viser til at det, i likhet med de fleste andre vestlige land, skjedde en betydelig utjevning i inntekt og levekår i Norge fra tiårene før annen verdenskrig til tiårene etter. Fra midten av 1980-tallet har inntektsulikheten igjen gått noe opp. Samtidig har ulikheten mellom land avtatt. Flertallet understreker at Norge likevel er blant landene i verden med høyest levestandard, høyest livskvalitet og lavest ulikhet. Vår høye levestandard bygger på høy arbeidsinnsats og produktivitet sammen med velfungerende markeder, bredt og tillitsfullt samarbeid mellom partene i arbeidslivet og god markedstilgang for eksport av det vi produserer.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet De Grønne og Rødt viser til at fra midten av 1980-tallet har inntektsulikheten gått opp. Selv om Norge er blant landene i verden med høyest levestandard, øker også forskjellene her, både i inntekt og formue. Gini-indeksen har økt med 5,1 prosentpoeng mellom 1986 til 2016. Denne utviklingen tar ikke høyde for at tilbakeholdt overskudd i unoterte selskaper også tilfaller bedriftseierne som inntekt. Forsker ved SSB, Rolf Aaberge, har estimert denne effekten på økonomisk ulikhet. Han finner at Gini-koeffisienten ville vært 7 prosentpoeng høyere om verdien av tilbakeholdt overskudd hadde vært inkludert i statistikken.

Disse medlemmer viser til at én av de viktigste årsakene til at forskjellene øker, er at de rike blir stadig rikere. En SSB-studie viser at de 10 prosentene med størst formue eide 58 pst. av den private formuen i Norge i 2016 – en økning fra 1995 da de 10 pst. rikeste eide 45 pst. av formuen. Gini-indeksen for totalformue var på 72,3 i Norge i 2016. Dette er en økning på 2,7 prosentpoeng fra året før – en betydelig økning. Formuesulikheten er nå omtrent på samme nivå som i Storbritannia, Frankrike og Sveits.

Disse medlemmer viser til at omfanget av skatteunndragelser også påvirker den rapporterte ulikheten. De med store formuer holder oftere formuene skjult for myndighetene. I Norge kan man få «amnesti» ved å oppgi informasjon om inntekter og formue som tidligere ikke er rapportert om til skattemyndighetene. Beløpene blir beskattet 10 år tilbake i tid, men personene unngår straffeskatt og andre sanksjoner. Mellom 2008 og 2016 oppga 11 pst. av de med de høyeste formuene at de hadde skjult penger i utlandet. Det innebærer trolig at ulikhet i faktisk formue er større enn i rappor-

tert formue. Disse medlemmer mener det er stor grunn til bekymring når forskjellene i formue ikke bare har økt, men sannsynligvis også er enda større enn det offisiell statistikk avdekker.

Disse medlemmer mener det er positivt med en egen stortingsmelding som adresserer problemstillingen sosial og økonomisk ulikhet, men mener det er bekymringsverdig at regjeringen bagatelliserer fakta-grunnlaget. Ved å påpeke at forskjellene kunne vært mindre dersom vi hadde delt ut Statens pensjonsfond utland til befolkningen, er det tydelig at regjeringen ønsker å lede oppmerksomheten over på dempende faktorer, men som dessverre er irrelevante. Disse medlemmer anerkjenner at tilgangen på finanskapital plassert i utlandet er med på å trykke offentlige finanser og dermed fremtidig velferdstilbud i Norge. Men fordelene av å ha en rik stat utjevner ikke de private formuene. Med dette argumentet glemmer regjeringen at private formuer er kilde til inntekt og dermed også makt. Private formuer kan omdisponeres, gjøres likvide og reinvesteres i Norge eller i utlandet. Store private eiere har derfor stor innflytelse over hva landet skal investere i, hvilke aktiviteter som skal opp, og hvilke som skal ned. Private formuer gir maktposisjoner og eksklusiv tilgang til posisjoner og posisjonsgoder. Tankeeksperimentet tar ikke tak i de strukturelle utviklingstrekkene som fører til at forskjellene i privat formue øker. Ei heller resultatene av det – en stadig skjevare maktbalanse i samfunnet.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen sørge for at det skaffes til veie data og datamodeller som gjør det mulig for SSB og Finansdepartementet å beregne geografiske fordelingsvirkninger av regjeringens politikk, herunder skatte- og avgiftspolitikken.»

«Stortinget ber regjeringen i statsbudsjettene fra og med statsbudsjettet for 2021 gi en enkel rapportering om geografisk fordeling av blant annet skatte- og avgiftsopplegget, slik det allerede gjøres for sosial fordeling.»

«Stortinget ber regjeringen fremme alternative forslag til hvordan selskaper med digitale inntjeningsmodeller kan skattlegges i Norge.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet mener regjeringen også bagatelliserer samfunnsproblemet med økte forskjeller. Disse medlemmer vil minne om hvor viktig det er å beholde små forskjeller i et samfunn: Det gir høyere økonomisk vekst, fremmer omstilling og er dermed en konkurransefordel for norsk økonomi, vi får et sunnere samfunn, beholder en jevnere maktbalanse og forhindrer dermed politisk uro og polarisering.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Rødt fremhever at det under regjeringen Solberg har foregått en storstilt forskyvning i skatte- og avgiftsbelastningen gjennom at skattene er redusert samtidig som avgiftene i løpet av regjeringens første fem budsjetter ble økt med hele 6,6 mrd. kroner. Disse medlemmer understreker at dette er en forskyvning som har store fordelingsmessige konsekvenser. Mens skatter i stort er progressive og faller relativt tyngre på dem med størst inntekt og formue, fungerer avgifter i stort regressivt og faller relativt tyngre på dem med lav inntekt.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet peker på at Senterpartiet gjennom Representantforslag 205 S (2017–2018) ønsket å gå i rette med regjeringens avgiftsiver, men at dette forslaget ikke ble vedtatt. Senterpartiet har i sine alternative budsjetter foreslått å redusere eller fjerne flere avgifter for å motvirke de negative fordelingsvirkningene regjeringens politikk medfører. Blant avgiftene Senterpartiet har foreslått redusert eller fjernet, er diesel- og bensinavgiftene, el-avgiften, avgift på alkoholfrie drikkevarer, flypassasjeravgiften, merverdiavgift på kollektivtrafikk, reiseliv mv., saftavgift, totalisatoravgift og flere andre. Disse medlemmer viser til Senterpartiets alternative budsjetter for en mer utførlig fremstilling av disse forholdene.

Disse medlemmer vil videre påpeke at forskjeller ikke bare oppstår langs en sosial dimensjon, men også langs en geografisk dimensjon. Disse medlemmer vil understreke at meldingen ikke tar opp dette. Disse medlemmer viser også til at regjeringen konsekvent nekter å svare på Senterpartiets spørsmål rundt geografisk fordeling, og at man også har avslått å skaffe til veie fakta om dette på forespørsel fra Senterpartiet. Disse medlemmer viser til at det under den blå-blå regjeringen har foregått en betydelig sentralisering, og at flere politiske grep som er tatt under denne regjeringen, er egnet til å øke de geografiske forskjellene betydelig. Dette gjelder blant annet flere av avgiftsøkningene som er nevnt i forrige avsnitt, fjerning eller svekking av flere skattefradrag, sentraliseringsreformer, nedlegginger og annet. Disse medlemmer mener det er uhørt at regjeringen velger ikke å legge frem data som viser hvor skadelig regjeringens politikk har vært for den geografiske fordelingen i Norge.

Disse medlemmer viser også til at jordbruket ikke har hatt inntektsøkning de siste årene, og at det forventes en kraftig inntektsnedgang i 2019. Dette vil øke forskjellene mellom bønder og andre grupper i samfunnet.

Disse medlemmer er også bekymret for sysselsettingsandelen. For å oppnå høy grad av inntektslikhet og kunne opprettholde velferdsstaten og den utjevning

denne sørger for, er vi avhengig av høy yrkesdeltakelse, og det er i fellesskapets og den enkeltes interesse at det legges til rette for at flest mulig deltar i arbeidslivet. Til tross for dette har yrkesdeltakelsen falt samtlige av de siste ni år. SSBs tall viser en nedgang i sysselsettingsandel fra 74,8 pst. i 2008 til 69,9 pst. i 2017 for aldersgruppen 20–74 år. I det siste har det riktignok vært en forsiktig oppgang. Disse medlemmer viser til at årsaken til det dramatiske fallet i sysselsettingsandelen ikke er fullstendig klarlagt. Oljeprisfallet og finanskrisen er ikke alene årsaken til den negative utviklingen, noe det faktum at sysselsettingsandelen fortsetter å synke også i gode tider vitner om. Heller ikke endring i alderssammensetningen kan forklare hele fallet i sysselsettingsandel: Også i den såkalte kjernegruppen (personer i alderen 25–54 år) har sysselsettingsandelen falt dramatisk i perioden 2008–2016 (med 3,2 og 5,0 prosentpoeng for hhv. kvinner og menn). En annen betydelig endring i demografien, innvandring, synes å ha større innvirkning enn man har trodd tidligere. Innvandrere fra Asia og Afrika har ofte lav sysselsettingsandel. Tall Senterpartiet hentet inn i forbindelse med statsbudsjettet for 2018, viste at mens sysselsettingen i kjernegruppen (25–54 år) for nordmenn uten innvandrerbakgrunn var 83,5 pst. i 2016, var den bare 56,4 pst. for nordmenn med ikke-vestlig bakgrunn i samme aldersgruppe. Blant nordmenn med bakgrunn fra Afrika var sysselsettingsandelen kun 48,6 pst. I tillegg til at sysselsettingsandelen er lavere, er antall timer arbeidet og verdiskaping per timeverk også betydelig lavere for disse gruppene, slik at forskjellen i verdiskaping og statsfinansielt bidrag er enda større enn tallene antyder. «Vekst i antall innvandrere fra disse landene, som vi har hatt i hele denne åtteårsperioden, har dermed isolert sett bidratt til lavere sysselsettingsprosent», skriver SSB i sin rapport «Åtte år med nedgang i sysselsettingsprosenten». Nettoinnvandringen fra disse landene har ligget relativt stabilt på stort sett i overkant av ca. 20 000 personer årlig i regjeringensperiode og vil fortsette å trekke sysselsettingsandelen ned om det ikke gjøres politiske endringer (SSB tabell 07822). Om dette fortsetter og sysselsettingsandelen fortsetter å falle, vil det bli stadig vanskeligere å opprettholde velferdsstaten og en lik inntektsfordeling i Norge.

Samtidig bemerker disse medlemmer at det meldes at mange opplever at arbeidslivet blir stadig hardere. Regjeringens arbeidslivspolitikken har ikke bidratt til å senke terskelen for inntreden i arbeidslivet for utsatte grupper. Det samme er tilfellet med regjeringens politikk med fri flyt av arbeidskraft fra EØS, som så godt som har utradert nordmenn fra enkelte yrker, bl.a. på grunn av konkurranse fra arbeidere med et annet kostnadsbilde enn nordmenn. Å føre en politikk som presser nordmenn i enkelte bransjer helt ut av arbeidslivet og samtidig gir negativt lønnspress i lavtlønnsyrker, bidrar til økte forskjeller. Samfunnsøkonomisk analyse

påviste i en rapport fra 2016 at nordmenn skiftes ut med utenlandsk arbeidskraft i mange bransjer, og at det særlig er nordmenn med lav utdanning som presses ut av arbeidsstyrken. Disse medlemmer viser til at den negative utviklingen har pågått i hele den blå-blå regjeringens levetid, og at man øyensynlig ikke klarer å håndtere problemet. Disse medlemmer påpeker for øvrig at regjeringens forslag i revidert nasjonalbudsjett i fjor om å gi skatterabatt til utenlandske arbeidstakere ytterligere vil gi press nedover for sysselsettingsandelen i den norske befolkningen. Samtidig kan dette bidra til fortsatt svak lønnsvekst i mange bransjer.

Disse medlemmer vil videre trekke frem en annen utfordring for å oppnå likhet i det norske samfunnet: boligmarkedet. Mange kommer seg ikke inn på boligmarkedet, og andre husholdninger er nå svært sårbare både for boligprisfall og renteoppgang gitt den betydelige utlånsveksten som har funnet sted gjennom regjeringen Solbergs periode. Dette er en stor utfordring som ikke må undervurderes, men som nok likevel er blitt kraftig undervurdert av regjeringen. Disse medlemmer mener derfor det er maktpåliggende at boligmarkedet følges kontinuerlig, og at regjeringen er villig til å gripe inn når det er nødvendig. Disse medlemmer forventer at regjeringen ikke foretar seg noe som vil gi ytterligere press oppover for boligprisene, men at man legger vekt på å oppnå en meget nøktern prisutvikling. En videre økning i boligprisene vil erfaringsmessig også resultere i ytterligere økning i gjeldsbelastningen med fare for fortsatt risikooppbygning. Disse medlemmer påpeker at brå endringer i boligprisene ikke er ønskelig, og for øvrig at norske innbyggers velstand alt annet likt er større ved relativt lave enn ved relativt høye boligpriser sammenlignet med inntekt. Disse medlemmer bemerker at de høye boligprisene og det høye gjeldsnivået ikke bare er en utfordring for finansiell stabilitet, men at det også kan ha innvirkning på det ekstremt lave fødselstallet Norge opplever under regjeringen Solberg. Et fortsatt lavt fødselstall vil kunne være ødeleggende for offentlige finanser på lang sikt og gi et dårlig grunnlag for å opprettholde velferdsstaten og en lik fordeling. Disse medlemmer understreker at én av regjeringens viktigste oppgaver er å legge til rette for at familier kan etablere seg i og ha råd til å bo i egne trygge og gode boliger som svarer til familiens behov. Disse medlemmer påpeker at eiendomsskatten på bolig er doblet under regjeringen Solberg, fra 3,7 til 7,4 mrd. kroner. Dette skjer samtidig som høye boligpriser gjør at mange familier må betjene store lån. Når dette kommer på toppen av regjeringens generelle økning av avgifter, bl.a. på strøm og drivstoff samt bompenger, blir det utfordrende for mange vanlige familier. Disse medlemmer er imot regjeringens usosiale avgiftspolitik, ønsker å bevare skattefordelene på primærbolig og er sterkt imot en statlig eiendomsskatt. Disse medlem-

mer ønsker også å legge til rette for gode liv og bosetning i hele landet, noe som vil redusere prispresset i de mest sentrale områdene og gi bedre bo- og oppvekstforhold i både bygd og by.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet De Grønne og Rødt viser til at Norge er et land med relativt små inntektsforskjeller sammenlignet med andre land. Små forskjeller og høy tillit mellom folk er noe av det som gjør Norge til et av verdens beste land å bo i. Samtidig har de økonomiske forskjellene økt kraftig de siste tiårene, også i Norge. Disse medlemmer viser til at regjeringen i meldingen slår fast at den tidelen med høyest inntekt har rykket fra resten av befolkningen i inntekt, samtidig som de 30 pst. med lavest inntekt har opplevd stillstand eller nedgang i inntektene. Disse medlemmer peker på at det er avgjørende å få snudd denne utviklingen så tidlig som mulig. Økte forskjeller har en tendens til å få en selvforsterkende effekt over tid, med mulig ytterligere økte forskjeller som resultat.

Disse medlemmer peker på at Norge har store forskjeller i formue. Forskjellene i formue i Norge er, ifølge OECD, på høyde med Storbritannia, og større enn i land som Spania, Frankrike og Italia, slik Sosialistisk Venstreparti har synliggjort i en egen rapport om ulikhet lansert i forbindelse med Sosialistisk Venstrepartis landsmøte våren 2019. Dette viser at bildet av Norge som et land med små forskjeller ikke er helt riktig. Disse medlemmer finner det påfallende at forskjellene i formue ikke ble viet oppmerksomhet fra regjeringen da Meld. St. 13 (2018–2019) ble lagt fram. Konsentrasjon av formue innebærer også en konsentrasjon i makt, ikke bare i næringslivet, men også i form av politisk makt. Gjennom blant annet finansiering av tenketanker og partier på høyresiden har noen av landets rikeste investert tungt i å styrke de politiske stemmene som ivaretar deres interesser. Konsentrasjon av formue og makt på få hender er derfor en utfordring for demokratiet.

Disse medlemmer viser til at regjeringen under framleggelsen av denne meldingen i stor grad vektla fattigdom og årsakene til fattigdom. Blant annet fikk innvandringens konsekvenser for lavinntekt blant barnefamilier stor plass i debatten som fulgte. Disse medlemmer vil understreke at fattigdom og lavinntekt er viktige tema, og at det kreves stor politisk innsats for å inkludere flest mulig i samfunnet vårt. Det er likevel nødvendig å understreke at fattigdom og økonomisk ulikhet er beslektede, men to ulike temaer.

Disse medlemmer viser til at land med store forskjeller ofte har høyere grad av fattigdom. Men økonomisk ulikhet er i seg selv et problem. Når avstanden øker mellom folk, svekkes samholdet. Når de rikeste drar ifra resten, får vi større innslag av segregering der de med høyest inntekt i stor grad bor i de samme område-

ne. Denne klassedelingen er særlig tydelig i Oslo, hvor det ofte er lite kontakt mellom dem som bor på øst- og vestkanten.

Disse medlemmer viser til at land med små forskjeller er bedre land å bo i for alle. Internasjonale sammenligninger, blant annet i «Ulikhetens pris» av Kate Pickett og Richard Wilkinson, viser at land med store forskjeller har mindre tillit mellom folk, rusmiddelmisbruk er mer utbredt, levealderen er kortere, barnedødeligheten høyere, flere lider av fedme, voldskriminalitet er vanligere, flere sitter i fengsel, og den sosiale mobiliteten er lavere. Disse medlemmer viser videre til at flere har pekt på sammenhengen mellom ulikhet og økonomisk vekst. Ifølge OECD-rapporten «In It Together: Why Less Inequality Benefits All» ville den samlede økonomiske veksten i OECD-landene vært 4,7 prosentpoeng større, om ikke inntektsforskjellene hadde økt fra 1985 til 2005. Dette er en ikke ubetydelig størrelse med den lave veksten som har preget mange økonomier det siste tiåret.

Disse medlemmer viser til at det er et uttalt tverrpolitisk mål med små forskjeller og høy sosial mobilitet. Disse medlemmer må likevel konstatere at den politiske viljen til å ta grep for å faktisk redusere forskjellene, varierer mellom partiene. Regjeringen har i denne meldingen ikke kommet med nye politiske tiltak for å redusere ulikhetene, men har nøydt seg med å liste opp allerede iverksatt politikk. Regjeringen ble pålagt å legge frem en melding om ulikhet etter forslag fra Sosialistisk Venstreparti, jf. vedtak nr. 3 (2017–2018), 11. oktober 2017:

«Stortinget ber regjeringen fremme en stortingsmelding om tiltak mot den økende ulikheten i makt og rikdom i Norge.»

Disse medlemmer mener meldingen ikke svarer på den delen av bestillingen som omhandler tiltak.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen sette ned et skatte- og avgiftsutvalg som skal fremme konkrete forslag til en helhetlig omlegging av dagens skatte- og avgiftssystem med det formål å bidra til at Norge når sine nasjonale Paris-mål. Forslagene skal samlet sett også bidra til redusert økonomisk ulikhet i det norske samfunnet.»

«Stortinget ber regjeringen utrede hvordan en modell for klimabelønning (karbonavgift til fordeling) best kan introduseres i Norge. Det forutsettes at regjeringen, i tillegg til å definere hvilke sektorer som skal omfattes, også indikerer progressiviteten i skattesatsene som er nødvendig for å nå klimamålene satt igjennom Parisavtalen.»

«Stortinget ber regjeringen vurdere en støtteordning for kortere arbeidstid på kommunale arbeidsplasser, særlig i belastende yrker som omsorgsykker.»

Komiteens medlem fra Miljøpartiet De Grønne viser til den fremlagte meldingen, hvor økningen i ulikhet både i Norge og internasjonalt beskrives. Dette medlem viser til at Norge historisk sett har hatt et samfunn med mindre ulikheter enn mange av landene det er naturlig at vi sammenligner oss med. Et samfunn uten store ulikheter er viktig for å opprettholde tilliten til de offentlige institusjonene og gjør det lettere å få aksept for politiske beslutninger. Det letter også det økonomiske samspillet som vi har lange tradisjoner for i Norge gjennom trepartssamarbeidet. Sveket tillit vil kunne føre til et mer konfliktfylt samfunn.

Dette medlem viser til at et samfunn med store interne ulikheter vil kunne ha større problemer med å få politisk aksept for å gjennomføre klimatiltak dersom det oppfattes at disse slår urettferdig ut. Frankrike er et eksempel på hva som kan skje dersom de sosiale skjevhetene er blitt for store. Frankrike fikk en ny regjering som fjernet formuesskatten for de rike og som ikke lenge etter foreslo å innføre en karbonavgift på drivstoff. Dette ble av mange franskmenn oppfattet som dypt urettferdig.

Dette medlem viser til at statsminister Solberg har gitt uttrykk for at grønne skatter har perverse fordelingseffekter. Det statsminister Solberg unnlater å omtale, er at alle flate avgiftsøkninger rammer de svakeste hardest. Regjeringen har økt den laveste merverdiavgiftssatsen med fire prosentpoeng siden 2013 – fra 8 prosentpoeng til 12 prosentpoeng. Dette medlem viser til at en slik økning i høy grad har en pervers fordelingseffekt. Økte flate avgifter rammer de som har minst mest, uansett om det er en økning av en grønn avgift – eller en annen avgift. Reduserte avgifter vil derimot ha størst positiv effekt for de som har minst. En grønn avgiftsomlegging må derfor innebære både økte og reduserte avgifter. I tillegg må en grønn avgiftsomlegging følges opp med et mer omfordelende skattesystem. Dette medlem viser til at regjeringen Solbergs valg om å fjerne arveavgiften og redusere formuesskatten bidrar til det motsatte og derfor gjør det vanskeligere å få støtte for innføring av grønne avgifter.

Dette medlem viser til at regjeringen satte ned en grønn skattekommisjon i 2015. Regjeringens oppfølging av kommisjonen ble presentert i statsbudsjettet for 2017, hvor det ble innført miljøavgifter for 1,6 mrd. kroner. Til sammenligning har regjeringen redusert skattene med 25 mrd. kroner siden 2013. Regjeringens forslag gir ikke den kraftimpulsen som vi nå trenger for å håndtere den klimakrisen vi nå beveger oss mot.

Dette medlem viser til Miljøpartiet De Grønnes alternative statsbudsjett, hvor det foreslås å øke de grøn-

ne avgiftene, samtidig som vi reduserer den laveste momssatsen, fjerner og reduserer moms på en rekke varer som vi ønsker å stimulere forbruk av (som reparasjoner, gjenbruk, økologisk mat), og øker avgiftene på varer som vi ønsker at det skal forbrukes mindre av (CO₂-avgift, flyseteavgift, bensin- og diesellavgift). Samtidig foreslår Miljøpartiet De Grønne en omlegging av skattesystemet hvor vi foreslår å innføre en mer rettferdig inntektsskatt som øker for de som har mest, og reduseres for de som har minst. Miljøpartiet De Grønne foreslår videre en mer rettferdig formuesskatt der de største formuene beskattes hardere og bunnfradraget i skatten økes, slik at flere vanlige folk slipper formuesskatt.

Dette medlem viser til at et alternativ til en tradisjonell CO₂-avgift er å innføre en klimabelønningsordning også kalt «KarbonAvgift til Fordeling» (KAF-modellen). En klimabelønningsordning innebærer at bruk av fossil energi pålegges en progressiv avgift over tid.

Dette gjøres for at samfunnet skal få tid til å omstille seg til det grønne skiftet, samtidig som retningen er gitt. Det vil lønne seg å innrette seg miljøvennlig, mens det motsatte vil koste. Midlene som kommer inn, vil i sin helhet fordeles likt mellom innbyggerne, f.eks. over skatteseddelen. Dette medlem viser til Miljøpartiet de Grønnes alternative statsbudsjett, hvor det er foreslått å innføre en klimabelønningsordning hvor inntektene deles ut til hver innbygger i Norge. Det vil bidra til at småbarnsfamilier, som ofte vil kunne ha større behov for bil i en viss fase, vil få utbetalt mer enn en husstand med kun to voksne mennesker. Dette vil være et positivt bidrag for å stimulere til å velge bort fossilbil, enten ved anskaffelse av en elbil eller ved å velge kollektivt. Samtidig gir det en ekstra omfordeling til småbarnsfamilier som ofte har en strammere økonomisk situasjon enn andre husstander.

Dette medlem viser til at kapitalflukt og skatteunndragelse er et stort samfunnsproblem. Det svekker statsoppbyggingen, de offentlige institusjonene og derigjennom tilliten til og kvaliteten på de offentlige institusjonene. Kapitalflukt og skatteunndragelse er ikke et nytt problem, men senere tids avsløringer har vist at problemet med kapitalflukt og skatteunndragelse er større enn de fleste hadde forestilt seg. Tilliten til myndighetene og de politiske institusjonene har derfor vært under press i hele Europa. Skal vi opprettholde tilliten, må som det som sagt oppleves som rettferdig hvordan fellesskapets verdier finansieres. I dag opplever vi at de store multinasjonale selskapene driver aktiv skatteplanlegging på en måte som av mange ikke oppfattes som riktig. Store selskaper med enorm inntjening betaler minimalt med skatt i de enkelte landene. EU har anslått at EU-landene taper 500–600 mrd. kroner i skatteinntekter på grunn av aggressiv skatteplanlegging fra store selskap. Dette medlem vil understreke viktig-

heten av at også de store selskapene bidrar til å finansiere velferdsstaten og omstillingen til en grønn velferdsstat. Dette medlem fremmet derfor høsten 2017 et forslag om utredning av en norsk skatt for selskaper med digitale inntjeningsmodeller. Stortingsflertallet ønsket ikke å støtte et forslag om å utrede forskjellige alternativer til hvordan denne type selskap kunne skattlegges.

Arbeidstid

Dette medlem viser til at Miljøpartiet De Grønne jobber for et rausere arbeidsliv med større plass til mangfold i livets ulike faser. Det er et paradoks at mange stenges ute fra arbeidslivet, mens andre jobber så mye at de blir syke og ikke får tid til familie og venner. Samtidig tvinges mange til å jobbe deltid. Mange yrker blir stadig mer automatiserte, og det vil kunne føre til at det i fremtiden vil være færre jobber enn vi har i dag. Det vil derfor kunne bli behov for at vi i større grad deler på arbeidet. Hele samfunnet vil tjene på at vi er flere som deler mer på arbeidet. Dette medlem viser til at regjeringen i stedet er opptatt av at vi alle skal jobbe mer hver uke – samtidig som vi skal stå i jobb i flere år.

Dette medlem viser til at Miljøpartiet De Grønne i alternativt statsbudsjett har foreslått å etablere en støtteordning for kortere arbeidstid på kommunale arbeidsplasser, særlig i belastende yrker som omsorgsykker. Miljøpartiet De Grønne har også foreslått å nedsette et arbeidstidsutvalg for å utrede grunnlaget for en gradvis reduksjon i dagens arbeidstid med mål om økt fleksibilitet for arbeidstakere og økt fritid og livskvalitet i Norge. Dette medlem viser til at redusert arbeidstid vil bidra til å bedre livssituasjonen for de som i dag sliter med å stå i en full stilling fordi arbeidet er for tungt, samtidig som det vil kunne bidra til at flere personer står i jobb fordi det vil bli flere arbeidsplasser å dele på.

Lokal forurensning

Dette medlem viser til at områder med helse-skadelig luft og mye støy ofte har en høyere andel barnefattigdom. Dette er familier som ofte ikke har råd til å flytte bort fra forurensning. Grønne avgifter og grønn politikk vil derfor gagne disse familiene på flere måter. De vil oppleve bedre levekår gjennom bedre luft og mindre støy, samtidig som en mer rettferdig omfordelingspolitikk vil sikre dem et bedre økonomisk utgangspunkt.

Komiteens medlem fra Rødt er enig i regjeringens målsetting om at det skal være små forskjeller i Norge, men mener at en viktig svakhet med meldingen er at den ikke gir uttrykk for noen merkbare ambisjoner om at forskjellene skal eller bør reduseres fra dagens for høye nivå. Henvisninger til økningen i ulikhet for både inntekt og formue gjøres med henblikk på internasjo-

nale sammenligninger – hvor Norge som regel kommer relativt godt ut – men uten noen fullgod diskusjon av om dagens ulikhetsnivå er for høyt eller ei. Selv om ulikhetsutviklingen de siste tiårene uten tvil har vært verre enn den norske i land som USA og mange land i Europa, mener dette medlem at det aldri må bli en hvilepute som kan brukes til å legitimere manglende innsats i kampen mot Forskjells-Norge her hjemme.

Dette medlem viser for øvrig til sine merknader på de øvrige delkapitlene.

2. Økonomisk ulikhet og lavinntekt i Norge i et internasjonalt perspektiv

2.1 Sammendrag

Vedvarende økonomisk vekst gjennom de siste 150 årene har løftet inntektene per innbygger i Norge til et høyt nivå. Gjennom de første to tredjedelene av denne perioden var ulikheten i fordelingen av løpende inntekt om lag like høy i Norge som i andre vestlige land. Økt utdanning, høy arbeidsdeltakelse, bedre samspill mellom partene i arbeidsmarkedet, utbyggingen av velferds-samfunnet og utformingen av skattesystemet har bidratt til en vesentlig jevnere fordeling av nettoinntektene i tiden etter annen verdenskrig. Siden midten av 1980-tallet har blant annet endringer i teknologi og i internasjonal arbeidsdeling bidratt til at inntektsfordelingen igjen er blitt noe skjevere i mange industriland, også i Norge. Norge er likevel fortsatt blant landene i verden med lavest ulikhet og høyest levestandard.

Fordeling av inntekt har betydning for den enkeltes levekår, men levekår og livskvalitet må vurderes langs flere dimensjoner enn de rent økonomiske. Helse, utdanning, jobb-kvalitet, deltakelse i samfunnet og tilgang til sosiale nettverk mv. spiller en viktig rolle for den enkeltes livskvalitet. OECD har undersøkt og kartlagt variasjoner i livskvalitet i medlemslandene. Noe forenklet viser OECDs undersøkelse at befolkningene opplever større livskvalitet når forskjellene mellom innbyggerne ikke er for store. Norge er et av landene som kombinerer høye nivåer av livskvalitet med liten ulikhet. OECDs kartlegging viser samtidig at livskvalitet henger sammen med tilgangen til økonomiske ressurser, men også at det ikke er noen én-til-én sammenheng.

Gjennom de siste 30 årene har medianinntekten før skatt reelt økt med 60 pst. i Norge. Selv om den sterke veksten i inntektene har kommet hele befolkningen til gode, er lønns-, kapital- og næringsinntekter noe mer ulikt fordelt enn tidligere.

Også demografisk utvikling påvirker den målte ulikheten. De siste tiårene har vi fått et betydelig tilskudd til befolkningen gjennom innvandring. Både nivået på og oppgangen i ulikhet er lavere for befolkningen utenom innvandrere enn for totalbefolkningen. At en økende andel personer bor alene, har trolig også økt

den målte inntektsulikheten noe, blant annet fordi et større innslag av slike husholdninger innebærer mindre deling av inntekt mellom personer. At minstepensjonene har økt, har isolert sett bidratt til å redusere ulikheten noe.

Formue utgjør en viktig del av husholdningenes økonomiske ressurser. Formue er en kilde til inntekt og en viktig forsikring ved uventede hendelser. Bolig utgjør rundt 70 pst. av husholdningenes bruttoformue. Resten utgjøres i hovedsak av bankinnskudd, aksjer og andre fordringer. Som i andre land er formue skjevere fordelt enn inntekt i Norge, og inntektene fra formue er skjevere fordelt enn lønnsinntekter. Lønnsinntektene kan betraktes som avkastning av humankapital. De fleste bygger opp humankapital tidlig i livet, mens formue, slik den måles, i større grad er resultat av sparing gjennom livet og av arv. Ulikheten i fordelingen av formue har økt noe gjennom de siste 20 årene. Sterk oppgang i aksjekurser og boligpriser har bidratt til at oppgangen har vært sterkest i annen halvdel av denne perioden.

Overføringer og skatter er viktige fordelingspolitiske virkemidler, og bidraget til omfordeling er betydelig. Omfordelingsbidraget fra skatter og overføringer har holdt seg relativt stabilt i Norge de siste 30 årene, også etter reformer som har bidratt til et mer effektivt skattesystem. Skatter og avgifter er også den viktigste kilden til finansiering av universelle, offentlige helse- og utdanningstjenester. Verdien av slike tjenester dekkes ikke av de vanlige målene for inntektsulikhet. Norge har høye utgifter til offentlige tjenester sammenlignet med mange andre OECD-land. Det offentlige tjenestetilbudet virker utjevne og bidrar til å redusere andelen som lever med vedvarende lavinntekt (se nærmere omtale i punkt 2.4.3 i meldingen).

I enkelte OECD-land er det en tendens til at gode og dårlige levekår hopper seg opp hos enkeltgrupper. For eksempel er levekårsproblemer i form av dårlig helse, svak arbeidsmarkedstilknytning og lav utdanning ofte forbundet med lav inntekt. Tendensen til slik opphoping er svakere i Norge og de andre skandinaviske landene enn i øvrige OECD-land. Forekomsten av vedvarende lavinntekt er også relativt liten i Norge, og personer med lavinntekt har et høyere inntektsnivå i Norge enn i mange andre land. Et godt utbygd offentlig tjenestetilbud innenfor utdanning, omsorg og helse gir ytelser som tilfaller alle. Dette bidrar til utjevning og høyere forbruksmuligheter for et gitt inntektsnivå og til å redusere betydningen av familiebakgrunn for levekår som voksen.

Hvordan man vurderer et gitt nivå av ulikhet i fordelingen av løpende inntekt, vil blant annet avhenge av om det er de samme personene, husholdningene eller familiene som befinner seg på de enkelte plassene i inntektsfordelingen over tid, eller om det er stor inntektsmobilitet gjennom livsløp og mellom generasjoner. For de fleste stiger arbeidsinntekten med yrkeserfaringen,

samtidig som studenter og alderspensjonister gjennomgående har lavere inntekt enn yrkesaktive. Slike livssyklusvariasjoner kan gi betydelige utslag i vanlige mål for ulikhet i løpende inntekt, også i land der det ikke er så store forskjeller mellom de enkeltes inntekter summert over hele livsløpet.

En særlig interesse knytter seg til inntektsmobiliteten mellom generasjoner, fordi denne sier noe om hvor like mulighetene er i et samfunn. Graden av slik mobilitet varierer mellom land, og organiseringen og finansieringen av utdanningssystemet forklarer en del av forskjellene. Analyser viser at tendensen til at inntektsulikhet går i arv, er svakere i Norge enn i mange andre land. En av grunnene til dette kan være at utdanning er gratis i Norge. Det styrker alles mulighet til å tilegne seg kunnskap og ferdigheter som kan gi grunnlag for inntekter og livskvalitet hele livet. Det vises til meldingen for nærmere omtale.

2.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at oppbyggingen av universelle, skattefinansierte velferdsordninger bidrar til å fremme like muligheter og redusere ulikheten. Økonomiske overføringer til barnefamilier, gratis utdanning og gode studiefinansieringsordninger reduserer betydningen av familiebakgrunn og øker den sosiale mobiliteten i samfunnet. Folketrygden gir inntekt ved sykdom, arbeidsledighet, uførhet, tap av forsørger og pensjon. Mesteparten av kostnadene ved medisinsk behandling dekkes av folketrygden, som på denne måten bidrar til å redusere konsekvensene for levekår og livskvalitet av forhold som ligger utenfor den enkeltes kontroll. Skattesystemet bidrar til omfordeling gjennom finansieringen av offentlige tjenester og overføringer og ved at skattesystemet er utformet progressivt, ved at skatten øker med inntekten.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet De Grønne og Rødt, viser til at den økonomiske ulikheten i de fleste industriland har økt siden midten av 1980-tallet. Flertallet viser samtidig til at de fleste deler av befolkningen har tatt del i velstandsveksten, både gjennom at realveksten i medianinntekten før skatt har økt med 60 pst. i perioden, og gjennom nye skattefinansierte og universelle velferdsgoder. Den demografiske utviklingen påvirker også den målte ulikheten. De siste tiårene har innvandringen til Norge økt betydelig, og en økende andel personer bor alene. Innvandrere har i gjennomsnitt lavere utdanningsnivå og produktivitet enn befolkningen for øvrig, noe som fører til at disse ofte vil ha en svakere tilknytning til arbeidsmarkedet. Når flere bor alene, får færre nytte godt av stordriftsfordelene ved å dele utgiftene i en husholdning.

Flertallet påpeker at ulikheten målt ved Gini-indeksen for inntekt etter skatt er den femte laveste av de 37 OECD-landene. Ulikheten er lavere kun i Tsjekia, Finland, Slovenia og Slovakia. Flertallet viser til at ulikheten målt ved Gini-indeksen økte betraktelig rundt 2005 og 2015. Dette skyldes tilpasninger til skatte-reformene som ble vedtatt i 2006 og 2016, som ga sterke insentiver til å ta ut utbytte i 2005 og 2015. Flertallet viser til at når man ser ulikheten over lengre tid, har den vært svakt voksende.

Flertallet mener fordelingen av økonomiske ressurser er viktig fordi økonomisk ulikhet kan gi opphav til ulikhet på andre områder. Flertallet påpeker at velutbygde velferdsordninger utjevner de økonomiske forskjellene i Norge og bidrar til at relativt få er fattige. Flertallet påpeker at Norge er blant landene i Europa med minst omfang av vedvarende lavinntekt og lavest andel av befolkningen med risiko for fattigdom og sosialt utenforskap. Andelen personer i Norge som lever i husholdninger med vedvarende lavinntekt, har likevel steget noe de senere årene. Omfanget av lavinntekt har gått sterkt ned blant alderspensjonister, men har økt blant personer som bor i hushold med enslig forsørger, og blant personer med innvandrerbakgrunn. Andelen med vedvarende lavinntekt blant innvandrere reduseres imidlertid betraktelig med økt botid i Norge.

Flertallet viser til at livskvaliteten og mulighetene til husholdningene ikke kun påvirkes av den målte inntektsulikheten, men også i stor grad av offentlige finansierte velferdstjenester innen blant annet barnehage, utdanning, helsetjenester og overføringer. Helse og utdanning påvirker også i stor grad den enkeltes muligheter. Flertallet viser til at skatter og overføringer bidrar til at Gini-indeksen i OECD-landene for netto inntekt lå om lag 25 pst. lavere enn for inntekt før skatter og overføringer. I Norge bidro skatter og overføringer til å redusere ulikheten med 40 pst. Når verdien av offentlige tjenester tas med, har Norge den laveste ulikheten i Europa. Flertallet viser til at en stor del av velferdsreformene de siste tiårene har skjedd gjennom bedring av offentlig finansierte velferdstjenester, og ikke kontantytelser, noe som altså ikke fanges opp når man kun ser på ulikheten i inntekt etter skatter og overføringer.

Inntektsnivået varierer mye gjennom livet, og den enkeltes livsinntekt er derfor jevnere fordelt enn de løpende inntektene. Ungdom under utdanning har lavere inntekt enn yrkesaktive, samtidig som yrkesinntekt gjennomgående øker med utdanningens lengde og med erfaring. Inntekten fra pensjon ligger normalt en del lavere enn yrkesinntekt. Flertallet viser derfor til at selv i et samfunn med lik livsinntekt for alle, vil dette medføre ulikhet i inntekt målt i et enkelt år. Når inntekten måles over flere år, vil derfor ulikheten reduseres, og sparing og låneopptak fører til at forbruk og levekår er jevnere fordelt gjennom livet enn inntekt.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet De Grønne og Rødt fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med konkrete tiltak som har som mål å redusere nivået på ulikhet, som en konsekvens av at dagens nivå av økonomisk og sosial ulikhet er for høyt.»

«Stortinget ber regjeringen i forbindelse med statsbudsjettet hvert år sørge for at tabeller og figurer i budsjettokumentene som omhandler fordelings effekter av regjeringens endringer i skattesystemet, framstilles med en mer finmasket inndeling av høye inntekts- og formuesnivåer.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet De Grønne og Rødt fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen i forbindelse med statsbudsjettet hvert år legge fram en helhetlig kartlegging av den reelle formuesfordelingen i Norge, hvor blant annet aksjer i ikke-børsnoterte selskaper og andre formuesobjekter som i dag undervurderes i formuesstatistikken, inngår med sin reelle markedsverdi.»

«Stortinget ber regjeringen i forbindelse med statsbudsjettet hvert år legge fram beregninger for utviklingen til Gini-indeksen og andre mål på inntektsulikhet der tilbakeholdt utbytte er tilordnet eierne av bedriftene, for å få et bedre bilde av inntektsulikheten i Norge.»

«Stortinget ber regjeringen i forbindelse med statsbudsjettet hvert år legge fram en framstilling av den samlede effekten politikken regjeringen fører har for den disponible inntekten til ulike inntektsgrupper, inkludert anslåtte effekter av blant annet endringer i avgifter, egenandeler, stønader og velferdsordninger, etter mal av 'Fördelningspolitisk redogørelse' i Sverige.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Miljøpartiet De Grønne forventet at regjeringen gjennom Meld. St. 13 (2018–2019) skulle presentere løsninger for å begrense den økende ulikheten. Disse medlemmer mener at regjeringen ikke tar problemet på alvor ved å vise til at situasjonen i andre europeiske land er verre enn her hjemme. Slike bortforklaringer hjelper ikke de som har fått redusert sin disponible inntekt.

Disse medlemmer viser til at de rike blir rikere, og at de med minst fra før sakker akterut. De husholdningene med 30 pst. lavest inntekt (etter skatt) har lavere inntekt i 2017 enn de hadde i 2013. Den laveste desi-

len har nå 1,3 pst. mindre kjøpekraft enn i 2013. Samtidig drar de som tjener mest, fra. De har opplevd en økning på 5,6 pst. i samme periode. Når formuene kan vokse seg store, vil også renteinntekter og avkastning på formue generere store inntekter. Da er det paradoksalt at regjeringen gir ytterligere til de rike gjennom skatte-kutt. Så langt har de tusen rikeste i Norge fått 1,3 mill. kroner hver på grunn av kutt i formuesskatten. De rikeste 10 prosentene har til sammen fått 8 mrd. kroner i skatte-kutt. Slik forsterkes utviklingen av regjeringens politikk.

Disse medlemmer viser til SSBs artikkel fra 18. februar 2019, «Flere barn med vedvarende lave husholdningsinntekter», at det i en lengre periode har skjedd en betydelig økning i andelen barn i lavinntekts-husholdninger. Tidlig på 2000-tallet økte andelen ganske kraftig. Den nådde 7,2 pst. i 2004, mens den deretter lå stabilt fra 7 til om lag 7,5 pst. frem til 2011. Etter 2011 har andelen barn i lavinntektshusholdninger økt hvert år, og økningen i 2017 betyr at det på disse seks årene har blitt godt over 30 000 flere barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt. Å tilhøre en husholdning med vedvarende lavinntekt betyr at man har relativt lite penger å rutte med sammenlignet med det som ellers er vanlig i samfunnet. I 2017 bodde nærmere 106 000 barn under 18 år i husholdninger med vedvarende lavinntekt. Det er vel 4 000 flere enn året før, og i alt 10,7 pst. av alle barn under 18 år tilhører nå en lavinntektshusholdning.

Disse medlemmer er bekymret for at økte forskjeller svekker den sosiale mobiliteten i samfunnet. Regjeringen viser liten forståelse for at selv om den sosiale mobiliteten er høy i Norge i dag, vil økt ulikhet føre til mindre sosial mobilitet i framtiden. Denne sosiale mobiliteten er truet av økte forskjeller.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til at antallet barn tilhørende lavinntektsfamilier fortsetter å øke. Barn i lavinntektsfamilier har høyere risiko for å oppleve fattigdom og utenforskap enn andre. Det er derfor viktig med målrettede tiltak for denne gruppen. Blant annet har økt barnetrygd stor betydning for å øke inntektene til de barnefamilie-ne med lavest inntekt.

Dette medlem viser til at veksten i antall barn i lavinntektsfamilier har blitt forsterket av innvandring, både gjennom asyl- og flyktningeinnvandring og gjennom arbeidsinnvandring. Etter EU-utvidelsen i 2004 har arbeidsinnvandringen økt kraftig, noe som også har gitt utslag i fattigdomsstatistikken. Dette medlem viser til at ulike representanter for regjeringen og regjeringspartiene har vektlagt innvandring kraftig i sin forklaring av økt fattigdom blant barnefamilie-ne, men da med oppmerksomheten rettet mot innvandring gjennom asyl- og flyktningeinstituttene. Dette medlem

mener dette er en grov forenkling av virkeligheten, og må tolkes som et forsøk fra særlig Høyre og Fremskrittspartiet på å tåkelegge at de ikke har en politikk for å redusere forskjellene.

Dette medlem mener at innvandringspolitikken ikke skal være et fordelingspolitisk verktøy. Å ta imot folk på flukt er en forpliktelse Norge har. Det er også bred politisk enighet om å ikke stenge for arbeidsinnvandring fra EU. Politikken må utformes for å redusere forskjellene mellom dem som faktisk bor i Norge.

Dette medlem peker på at boligmarkedet har blitt en driver for økt ulikhet. Til tross for dette omtales temaet kun overfladisk i meldingen. Unge førstegangs-etterbørere søker i langt større grad hjelp fra sine foreldre for å komme inn på boligmarkedet. De som ikke har foreldre som kan hjelpe, blir sperret ute av økte boligpriser og økte egenkapitalkrav. Unge fra lavinntektsfamilier og fra distriktene, hvor boligformuen til foreldregenerasjonen ikke har holdt tritt med utviklingen i byene, har dårligere muligheter til å få slik hjelp. Under halvparten av lavinntekts-husholdninger eier egen bolig ifølge Statistisk sentralbyrå. Dette medlem mener det er et godt mål at flest mulig skal eie sin egen bolig. Denne eierlinja står nå under press, noe som reflekteres i at det i byene er en høy andel som leier. Videre forsterkes og reproduseres klasseforskjellene når muligheten for å kjøpe bolig i stor grad avhenger av foreldrenes inntekt og formue. Dette medlem viser til at boligeiere har svært gode skattebetingelser. I Prop. 1 LS (2018–2019) Skatter, avgifter og toll 2019 anslås verdien av skattefordelene til eiere av bolig og fritidseiendom til 35,5 mrd. kroner for 2018, inkludert fratrukk for kommunal eiendomsskatt. Dette er skattefordeler som i større grad kommer dem med flere og dyre boliger til gode, enn den gjennomsnittlige boligeieren. De som er utenfor boligmarkedet, får ikke ta del i disse skattefordelene. Denne skattesubsidieringen bidrar til å øke prispresset i boligmarkedet, noe som igjen kan ha konsekvenser for rentebeslutningene. Sterkt økende priser over tid kan også resultere i plutselige fall i boligprisene. Dette representerer en stor risiko for husholdningene. Unge har som regel høyere gjeldsgrad, og er særlig sårbare for eventuelle fall i boligprisene. Dette medlem viser til Sosialistisk Venstrepartis alternative statsbudsjetter, hvor det foreslås å redusere skattesubsidiene av bolig ved å gjeninnføre fordelsbeskatning på bolig, samtidig som det foreslås redusert skatt på arbeid. Dette har svært gode fordelingsvirkninger og vil bidra til et mer stabilt boligmarked.

Dette medlem viser til at de økonomiske forskjellene har økt i Norge siden 80-tallet, og fortsatt ser ut til å vokse. Fra 2013 har inntektene etter skatt til den rikeste tidelen økt langt mer enn for resten av befolkningen. Samtidig har de tretti prosentene med minst inntekt ikke hatt noen økning.

Dette medlem viser videre til at forskjellene i formue er relativt store i Norge. Ifølge OECD er formuesforskjellene på høyde med Storbritannia, og større enn i land som Frankrike, Italia og Spania.

Dette medlem viser til at regjeringens politikk ikke har bidratt til å motvirke utviklingen, tvert imot. De med høyest formue og inntekter har fått de største skattelettelsene. Dette medlem viser til svar på skriftlig spørsmål nr. 1115 (2018–2019) fra stortingsrepresentant Mona Fagerås om skatt som andel av bruttoinntekt, der det kommer fram at den rikeste promillen betaler en mindre andel av sin inntekt i skatt med denne regjeringens politikk. Denne gruppen betalte 38,3 pst. av sin bruttoinntekt i skatt i 2013. Dette tallet var redusert til 36,6 i 2017. Dette medlem viser til at regjeringen samtidig har kuttet i inntektene til flere utsatte grupper.

Dette medlem viser til at det er bred politisk enighet om at det skal lønne seg å jobbe. Arbeid er nøkkelen til deltakelse i samfunnet og en forutsetning for en økonomisk trygghet. Samtidig kan ikke prinsippet om at det skal lønne seg å jobbe, tolkes på en måte som gjør at barnefamilier med allerede trang økonomi får kraftige kutt i sine inntekter, slik det skjedde da regjeringen kuttet i barnetillegget for uføre. Arbeidslinja står seg best over tid når den ikke medfører urimelige utslag. Dette medlem vil videre peke på at regjeringen har fjernet skatt på arv. Dermed har regjeringen gått inn for å redusere beskatningen av arbeidsfri inntekt, stikk i strid med prinsippet om at det skal lønne seg å jobbe.

Dette medlem viser til at skatt og overføringer bidrar til en betydelig utjevning av inntektsforskjeller, noe som også slås fast i meldingen. Skattesystemet bidrar til utjevning både direkte, gjennom et progressivt skattesystem, og gjennom finansiering av velferdsordninger. Dette medlem understreker viktigheten av at velferdsordningene er universelle og tilgjengelige for alle, uavhengig av inntekt. Universelle velferdsordninger bidrar til å opprettholde legitimiteten til velferdsstaten gjennom at alle ser at de får igjen for skatten de betaler inn til fellesskapet. Dette bidrar til politisk legitimitet, som igjen bidrar til økt støtte til omfordelende velferdsordninger.

Dette medlem peker på at regjeringen har satsset på behovsprøvde ordninger, blant annet med redusert foreldrebetaling for familier med lavinntekt. Selv om dette kan være gode tiltak for dem som omfattes, er det grunn til å advare mot en utvikling med økt bruk av behovsprøvde ordninger. Behovsprøvde ordninger bidrar til å dele samfunnet opp i dem som betaler, og dem som får. Det kan på sikt undergrave legitimiteten til velferdsordningene. Videre svekker behovsprøving arbeidslinja, da dette er ordninger som faller bort om en øker inntekten sin over inntektsgrensene. Det kan eksempelvis føre til at man taper økonomisk på å gå opp i stillings-

prosent. På den måten kan behovsprøvde ordninger bli fattigdomsfeller.

Dette medlem peker på at om en tar velferdsordningene inn i inntektsbegrepet, vil de beregnede forskjellene bli lavere enn om en bare ser på inntekt. Dette viser viktigheten av å fortsette utbygging av velferdsordningene, for eksempel gjennom offentlig finansiering av tannhelsetjenester, lavere foreldrebetaling i barnehagene eller innføring av heldagsskolen med skolemat og leksehjelp.

Komiteens medlem fra Rødt viser til at stortingsmeldingen i liten grad drøfter hvordan de offisielle målene på ulikhet, både for inntekt og formue, trolig underdriver omfanget av økonomiske forskjeller betraktelig. Meldingen refererer riktignok til forskning fra SSB som viser at Gini-indeksen og inntektsandelen til de rikeste prosentene ville ligget betydelig høyere dersom man inkluderte tilbakeholdte overskudd i bedriftene som inntekt for bedriftseierne.

Dette medlem viser også til forskning basert på lekkasjer fra skatteparadiser, som viser at de aller rikeste i Norge skjuler så mye som en femtedel av sine formuer fra skattemyndighetene, noe som tilsier at formuesulikheten i realiteten er mye større enn den framstår i tallene brukt i denne stortingsmeldingen. Det er også slik at det er de aller rikeste som antas å være den gruppen som unndrar mest skatt. At regjeringen ikke nevner disse viktige problemstillingene med ett ord, vitner om at man har et uanstrengt forhold til skatteparadiser og hvordan de brukes aktivt av de superrike til å omgå loven.

Videre viser dette medlem til at de årlige gjennomgangene fra bladet Kapital indikerer at de reelle formuene til Norges aller rikeste er mye større enn de årlige skattemeldingene viser. En analyse utført av SSB anslår for eksempel at formuesandelen til de rikeste 0,1 pst. husholdningene i 2015 ville økt fra 8 til 14 pst. dersom Kapitals anslag for formuene til landets 400 rikeste ble lagt til grunn. Dette utgjør en dramatisk forskjell, og det kommer bl.a. av at ikke-børsnoterte aksjer ikke verdsettes til sin reelle markedsverdi i formuesstatistikken.

Dette medlem mener at alt dette gir grunn til å etterlyse at regjeringen tar grep for å sørge for en bedre og mer faktabasert debatt om status og utvikling for ulikheten i Norge. Hvert år i forbindelse med behandlingen av statsbudsjettet må opposisjonen gå en omvei gjennom å spørre Finansdepartementet for å få tabeller der effekten av regjeringas skattepolitikk for landets rikeste framkommer tydelig. Dette forsinker opposisjonspartienes arbeid med å lage alternative budsjetter, og det burde derfor etter dette medlems mening være standard praksis at budsjettdokumentene inneholder flere slike detaljerte framstillinger.

Dette medlem viser videre til at det hersker en grad av usikkerhet rundt utviklingen i reell levestandard

for ulike grupper i befolkningen. Effekten av regjeringens politikk er i dagens statsbudsjettdokumenter hovedsakelig begrenset til å se på endringer i skattesystemet, men ser ikke dette i sammenheng med påvirkningen fra blant annet endringer i avgifter, egenandeler, fastsatte stønadssatser og omlegging av inntektssikringsystemene. Det som på papiret framstilles som at mange har fått redusert skatt under den sittende regjeringen, kan snarere fortone seg som en reell nedgang i levestandard når flere effekter inkluderes. Dette medlem viser til at den svenske regjeringen siden 1994 hvert år har lagt fram en «Fördelningspolitisk redogörelse» for Riksdagen. Der framstilles den samlede effekten på disponibel inntekt både for kvinner og menn separat og for ulike inntektsgrupper av regjeringens politikkendringer sett under ett. En slik framstilling bør utarbeides også i Norge, og ville etter dette medlems mening være nyttig for den offentlige debatten omkring ulikhet.

Dette medlem merker seg at meldingen ikke har inkludert den nyeste tilgjengelige statistikken for fordeling av nettoformue i 2017. Den viser til at de aller rikstes andel av total nettoformue er økende siden 2010, ikke synkende, som framstillingen i meldingen antyder når tall fra 2016 brukes. Denne andelen har også økt betydelig under den sittende regjeringen. Dette framstår som en bevisst unnlatelse, gitt at meldingen på foregående side refererer til 2017-tallet for Gini-indeksen som ble publisert samme dato som den nyeste tallene for nettoformue.

3. Fordeling av inntekt gjennom arbeidsmarkedet

3.1 Sammendrag

Arbeid gir grunnlag for velferd, både for den enkelte og for samfunnet, samtidig som arbeidsmarkedet er en viktig arena for fordeling av inntekter. For den enkelte gir arbeid inntekt og mulighet til selvforsørgelse. For mange er arbeidsplassen en viktig sosial arena, og deltakelse i arbeidslivet gir tilgang til kompetansebygging, medvirkning, og læring av språk og kultur. Arbeid kan også være helsebringende. Det å ikke være i arbeid over tid er en viktig årsak til lav inntekt og kan forringe levekårene, helsen og livskvaliteten til den enkelte. Samtidig kan vanskelige oppvekstvilkår, sosiale problemer og helseproblemer redusere mulighetene i arbeidslivet, f.eks. dersom det slår ut i svake prestasjoner i utdanningssystemet eller avbrutt skolegang.

Mange av inntektssikringsordningene er knyttet til deltakelse i arbeidslivet og gir økonomisk trygghet for personer som blir arbeidsledige eller mister arbeidsevne. Et godt sikkerhetsnett skal også bidra til risikovilje og omstillingsevne i økonomien. Samtidig skal helsetjenester, kompetansehevede tiltak og bistand fra ar-

beids- og velferdsforvaltningen (Nav) bidra til å styrke den enkeltes muligheter for å komme i arbeid. Vårt velferdssamfunn er basert på rettigheter og plikter. For eksempel krever veien tilbake fra utenforskap til jobb også egeninnsats og medvirkning fra den enkelte. Gode arbeidsinsentiver er viktige for høy sysselsetting, og det må stilles krav til at den enkelte gjør sitt for å forsørge seg selv og sine. Bærekraften i de fellesfinansierte velferdsordningene avhenger av at vi lykkes med arbeidslinjen.

Personer som står overfor utfordringer i arbeidsmarkedet, er ikke en homogen gruppe. Likevel er det noen kjennetegn som går igjen blant grupper med ustabil tilknytning til arbeidsmarkedet, eller der en høy andel mottar trygdeytelser. Mange har svak yrkeskompetanse, mange har svak helse, og mange er innvandrere fra land i Asia og Afrika og er kommet til Norge som flyktninger eller på familiegjenforening. Mange av personene i disse gruppene har sammensatte utfordringer og kan ha behov for bistand på flere områder. Unge som faller utenfor skole og arbeid, må vies stor oppmerksomhet fordi inaktivitet i ung alder ofte går sammen med lav sysselsetting og lav inntekt senere i livet.

Regjeringens innsats for høyere sysselsetting og mindre utenforskap er omtalt i meldingens avsnitt 8.1. Det vises til meldingen for nærmere omtale.

3.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Rødt, viser til at lønnsandelen i mange land har falt de siste tiårene, blant annet som følge av teknologiske endringer hvor arbeidskraft er erstattet av kapital og fremveksten av teknologiintensive selskaper med store overskudd og relativt få ansatte. I Norge har lønnsandelen holdt seg jevnere over tid, men andelen svinger i stor grad i takt med økonomien. Flertallet viser til at gjennomsnittet for lønnsandelen i Norge de siste ti og de siste tjue årene er henholdsvis 66,7 pst. og 66,9 pst., mens den ifølge beregninger fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene utgjorde 66 pst. for markedsrettede virksomheter i Fastlands-Norge i 2017.

For de aller fleste husholdningene utgjør lønnsinntekt den største andelen av samlet inntekt. Sysselsettingen påvirker derfor inntektene i stor grad, og det viktigste tiltaket for å øke husholdningenes inntekt er å øke andelen i jobb. Flertallet viser til at Norge har en forholdsvis høy andel kvinner og eldre i arbeid.

Utdanning har over tid blitt viktigere for den enkeltes muligheter gjennom at andelen som er i jobb, er vesentlig høyere for personer som har fullført videregående opplæring, enn for dem som bare har grunnskole, og blant personer med høyere utdanning er andelen som er i jobb, enda høyere. Flertallet viser til at personer med kort utdanning også er mer utsatt for å miste jobben i nedgangstider, og kan ha større problemer med å

komme tilbake i arbeid etterpå. Arbeidsledighetsraten er over dobbelt så høy for personer med bare grunnskole som for personer som har fullført videregående opplæring, og tre ganger så høy som for personer med høyere utdanning. Komiteen påpeker at den lave sysselsettingen blant personer med kort utdanning også må ses i sammenheng med det høye norske lønnsnivået, noe som stiller svært høye krav til produktivitet for personer med lavt utdanningsnivå.

Flertallet viser til at lønnsforskjellene etter utdanningsnivå er små i Norge. Målt ved lønnsforskjellen mellom videregående nivå og lang høyere utdanning har Norge lavere enn sammenlignbare land. Norske bedrifter betaler altså relativt lave lønninger til ansatte med høy utdanning sammenlignet med betalingen til lavt utdannede.

Flertallet viser til at svak tilknytning til arbeidsmarkedet er en viktig årsak til lavinntekt i innvandrergupper. Dette gjelder særlig innvandrere fra land i Afrika, Midtøsten og enkelte andre deler av Asia. Innvandrere fra disse områdene er i hovedsak flyktninger eller familieinnvandrere, som ofte har svakere forutsetninger for å delta i det norske arbeidsmarkedet. Flertallet påpeker at sammenlignet med andre land har Norge en forholdsvis høy sysselsettingsgrad for innvandre- re.

Flere studier har vist at sysselsettingsandelen for noen innvandrergupper stagnerer eller avtar etter noen års botid i Norge. Innvandrere jobber i særlig grad i konjunkturutsatte bransjer og er mer utsatt for å miste jobben. Lav formell kompetanse og svake ferdigheter, herunder dårlige språkkunnskaper, kan redusere mulighetene for å komme tilbake i arbeid.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet De Grønne og Rødt fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen ta initiativ til en gjennomgang av likestillingseffekten av den økonomiske politikken og komme tilbake til Stortinget med konkrete forslag for å redusere de økonomiske forskjellene mellom kvinner og menn.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen sette ned et nytt mannsutvalg for å se på menns likestillingsutfordringer.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Miljøpartiet De Grønne viser til at en av hovedårsakene til økte for-

skjeller er at arbeidstakere får en stadig mindre andel av verdiskapingen. Verdiskapingen i et samfunn tilfaller arbeid og kapital, lønnsakere og kapitaleiere. Den franske økonomen Thomas Piketty har ved hjelp av en stor mengde historiske data vist hvordan kapitaleiernes andel av verdiskapingen gjennomgående har økt siden 1970-tallet, mens arbeidstakernes lønnsandel har blitt redusert tilsvarende.

Disse medlemmer viser til at i Norge har delen av verdiskapingen som går til arbeidstakere, falt etter 1990, totalt sett. Industrien har unngått denne utviklingen, mens lønnsandelen i tjenestenæringene er falt betydelig. I den norske lønnsdannelsen er det industrien som i hovedsak bestemmer lønnsveksten for de fleste arbeidstakere, gjennom frontfagsmodellen. Da er det produktivitsveksten i industrien som er bestemmende for lønnsveksten, også for de som jobber i tjenestenæringene. Siden 1990 har produktivitsveksten vært langt høyere i tjenestenæringene enn i industrien. Mens produktiviteten i tjenestenæringene var 3,5 ganger høyere i 2018 enn i 1970, har produktiviteten i industrien økt med 2,5 ganger. Det var først når produktivitsveksten mellom industrien og andre næringer skilte lag at lønnsandelen begynte å falle.

Disse medlemmer viser til at dette skyldes spesielt én årsak: Manglende konkurranse. I frontfaget oppnås en jevn inntektsfordeling mellom bedriftseiere og arbeidstakere dersom maktforholdene i lønnsoppgjørene der er jevne. Det krever sterke arbeidstakerorganisasjoner. I tjenestenæringene må også et annet krav være oppfylt. Dersom det ikke er tilstrekkelig konkurranse mellom tjenestebedriftene, vil bedriftene med monopolmakt kunne øke prisene til kundene ut over egen kostnadsvekst. Dermed vil veksten i eiernes inntekter vokse mer enn arbeidstakernes. Markedsmakt innebærer også at monopolistene kan sette en høyere pris på sine varer sammenlignet med situasjoner hvor konkurransen er høyere. Høyere prisvekst spiser opp mer av lønnsveksten. Arbeidere blir igjen taperne når kjøpekraften svekkes.

Disse medlemmer viser til at dette er et tegn på markedsmakt også i den norske økonomien. En gjenopprettet balanse mellom arbeid og kapital krever derfor både en styrking av det organiserte arbeidslivet og en forsterket konkurranse- og forbrukerpolitikk fra myndighetene.

Disse medlemmer viser til at nedgangen i lønnsandelen har funnet sted samtidig som fagforeninger har mistet opplutning i mange land. I OECD-landene er andelen av arbeidsstyrken som er medlem av en fagforening, om lag blitt halvert siden 1980. Reduksjon i andelen fagorganiserte betyr lavere forhandlingsstyrke for arbeidstakerne, noe som gir økt lønnsulikhet. Effektene på den samlede verdiskapingen i et land er betydelig høyere om de med lavest inntekt får en

større del av kaka, enn de med høyest inntekt. Mer fleksibilitet knyttet til ansettelse og oppsigelser, lavere minstelønner relativt til medianlønnen og lavere forhandlingsstyrke til fagforeningene fører til høyere lønnsulikhet.

Et trygt arbeidsliv med hele, faste stillinger og en lønn å leve av

Med dette bakteppet mener disse medlemmer at inntektsforskjellene må reduseres. Deltakelse i arbeidslivet er avgjørende for utviklingen i økonomiske forskjeller mellom folk. For å redusere de økonomiske forskjellene må vi starte med den viktigste inntektskilden til de fleste av oss, nemlig vår egen arbeidskraft. Tre problem på arbeidsmarkedet må løses:

1. Flere som kan og vil jobbe, må få jobb
2. Flere som kan og vil jobbe mer, bør få heltidsstillinger
3. Fordelingen av lønnsveksten må bli mer rettferdig

Disse medlemmer viser til at den norske arbeidslivsmodellen har gitt oss et arbeidsliv preget av jevnbyrdighet, tillit og trygghet. Denne samarbeidsmodellen har også vært en viktig drivkraft for nyskaping, omstilling og produktivitet. Frontfaget og sentrale lønnsoppgjør har, sammen med høy organisasjonsgrad, bidratt til lavt konfliktnivå og moderate lønnsoppgjør med relativt lave lønnsforskjeller. Dette har gjort at vi til tross for høyt lønnsnivå har et konkurransedyktig eksportrettet næringsliv som skaper store verdier for samfunnet.

Disse medlemmer viser til at den norske arbeidslivsmodellen gjennom lengre tid har vært under press. En kombinasjon av globale utviklingstrekk og politiske angrep fra høyresiden har bidratt til å svekke arbeidstakernes lønns- og ansettelsesvilkår. Det er først og fremst folk med lave lønningene som har blitt rammet av dette: de som tjener minst har hatt reallønnsnedgang det siste tiåret. Useriøsitet, lavlønnskorrupsjon, sosial dumping og arbeidslivskriminalitet truer viktige kvaliteter i det norske samfunnet og skaper mindre sosial trygghet.

Disse medlemmer viser til at internasjonale studier viser at deltid, midlertidighet og innleie bidrar til økende forskjeller fordi slike arbeidsforhold gir arbeidstakere mindre forhandlingsmakt. De har dessuten generelt et langt lavere lønnsnivå. Slik «fleksibilitet» gjør altså at mange arbeidstakere mangler forutsigbarhet for jobb, inntekt og fritid. De får også svekket sin tilknytning til arbeidslivet og dårligere muligheter for kompetanseheving. For samfunnet er det lite lønnsomt at en stor del av arbeidsstokken ikke får utnyttet hele sin arbeidskapasitet. Høy grad av deltid, midlertidighet og innleie har også negativ påvirkning på kontinuitet og kvalitet på arbeidet som utføres. Det vil også påvirke

innovasjon og omstilling i næringslivet. Disse medlemmer vil styrke innsatsen for et trygt og rettferdig arbeidsliv med hele, faste stillinger som gir en lønn å leve av.

Disse medlemmer mener fordelingen mellom kjønnene må bli mer rettferdig. Kjønnsskillene er fortsatt store i arbeidslivet, når det gjelder økonomi, media, politikk, akademia og i familien. Kvinner tjener i dag mindre enn menn. Den gjennomsnittlige inntekten til kvinner er 87 pst. av mennenes. Uten økt innsats vil det ta mange tiår å dekke lønnsgapet.

Disse medlemmer viser til at kvinner og menn har ulik arbeidstid, ulik utdanning og arbeider i ulike yrker og bransjer. Men selv om man tar hensyn til dette, finnes det fortsatt forskjeller, noe som blant annet skyldes store forskjeller i lønnsnivå mellom offentlig og privat sektor. Kjønnsubalansen i offentlig og privat sektor har nærmest vært uendret det siste tiåret. I 2008 jobbet 29 pst. av mennene i offentlig sektor, mens samme andel ti år senere var 30 pst. Langt flere kvinner jobber deltid. Andelen sysselsatte kvinner som jobber deltid, er dobbelt så stor som andelen menn som jobber deltid.

Disse medlemmer viser til at formue er skjevt fordelt mellom kjønn. Hver sjettede krone i den totale formuen i Norge tilhører en mann. Selv om både kvinner og menn får i overkant av to tredjedeler av bruttoinntekten fra yrkesinntekt, får menn en større del av kapitalinntektene. Kapitalinntekter omfatter renteinntekter, aksjeutbytte og andre kapitalinntekter i løpet av et kalenderår. Det er markante forskjeller mellom kvinner og menn. I 2015 mottok kvinner samlet 32,6 mrd. kroner i kapitalinntekter, mens det tilsvarende beløpet for menn var over 100 mrd. kroner. Kvinners kapitalinntekter er dermed 32 pst. av menns. I 2017 økte den totale formuen i Norge med 9,1 pst. Det var særlig finanskapitalen som økte. All den tid det stort sett er menn som får kapitalinntekter, vil økte forskjeller i formue også innebære økte økonomiske forskjeller mellom kjønnene. I motsetning til inntekt lar ikke formue seg så lett knytte til enkeltpersoner i en familie eller husholdning. Det kan være tilfeldig hvem som står oppført som eier av ulike formuesobjekter, men det kan også være et uttrykk for tradisjonelle holdninger og maktforhold i familien.

Disse medlemmer viser til at et likestilt arbeidsliv basert på likelønn er en sentral del av den norske arbeidslivsmodellen. Det er derfor et paradoks at vi fortsatt ser et kjønnsdelt arbeidsmarked etter tradisjonelle skillelinjer. Disse medlemmer mener regjeringen for alvor har satt likestillingen i revers ved å heve prisen i barnehagene og utfordre kvinners selvstendige abortrettigheter. Arbeidsmiljøloven er gjort dårligere for kvinner (mer midlertidighet), regjeringen har foreslått søndagsåpne butikker, likestillingsloven er fjernet som egen lov og slått sammen med diskrimineringsformål, og redegjørelsesplikten er fjernet.

Disse medlemmer viser til at bedrifter som skal lykkes i høykostnadslandet Norge, er avhengige av høy kompetanse. Norsk næringsliv er bygget på arbeid og kompetanse mer enn de aller fleste land, og den norske samfunnsmodellen er avhengig av høyt kvalifisert arbeidskraft. I møte med en krevende tid og med sterk internasjonal konkurranse konkurrerer vi ikke på lønn eller arbeidsvilkår, men på kunnskap, kompetanse og kreativitet.

Disse medlemmer viser til at når innholdet i utdanningen ikke holder tritt med teknologien, fører det til ulikhet. Arbeidstakere uten riktig kompetanse kan bli tapere dersom de ikke har den riktige kompetansen som gjør dem attraktive på arbeidsmarkedet.

Disse medlemmer mener regjeringen mangler verktøy for å gi folk riktig kompetanse. Regjeringens egenomtalt innsats for å motvirke ulikhet er rettet mot utdanning, integrering og arbeid, men hopper over det faktum at jobbveksten i Norge siden 2000 nesten utelukkende har kommet i yrker som krever høyere utdanning. Forskjeller i tilbøyelighet til å ta høyere utdanning mellom unge med lavt utdannede foreldre og de med foreldre med høyere utdanning kan påvirkes med politikk. Disse medlemmer mener at regjeringen ikke griper denne en muligheten. Tiltak for å jevne ut ulik sosial rekruttering til høyere utdanning er fraværende i regjeringens stortingsmelding.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet De Grønne og Rødt fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen ta initiativ til en maktutredning for arbeidslivet der maktbalansen mellom arbeidsgiver og arbeidstaker kartlegges. Utredningen skal blant annet se på organisasjonsgrad og hindre for organisering, medbestemmelse, oppdragsgivers ansvar, ledelsesformer, eierstruktur, bedriftsdemokrati og kontroll og overvåking av arbeidstakerne.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet viser til at Arbeiderpartiet og Senterpartiet har vært pådrivere for å kjempe fram kvinners rettigheter gjennom lovverk som likestillingsloven, og har gått i bresjen for velferdsordninger som har gjort at kvinner og menn kan kombinere jobb og familie, som foreldrepermisjon, fedrekvote, ammefri og barnehageutbygging. I 2015 ble det flertall for at det skal holdes en årlig redegjørelse om likestilling for Stortinget.

Disse medlemmer viser til at likestilling handler om mye mer enn inntekt og økonomi. Et av samtidens største problemer er de mange som faller ut av utdannings- og yrkeslivet. Frafallet i videregående skole er urovekkende høyt, særlig for gutter. I et arbeidsmarked

som etterspør stadig mer utdanning, blir konsekvensen av frafall svært stort for dem det gjelder. Men regjeringen klarer ikke å få bukt med problemet.

Disse medlemmer påpeker at det ikke er noe nytt i at unge mennesker snubler på vei inn i voksenlivet, men at det oppsiktsvekkende er at det er så mange som ikke blir plukket opp av samfunnet. Det synes dessverre som om det er betydelig flere menn enn kvinner som ikke fanges opp av hjelpetiltakene. Disse medlemmer viser til at to av tre som begår selvmord, er menn, at menn i mindre grad oppsøker helsehjelp, at menn i større grad faller fra i skolen, og at menn oftere opplever å bli barnløse. Arbeiderpartiet og Senterpartiet har ønsket å få menns situasjon synliggjort i likestillingspolitikken, men regjeringen avviste dette bl.a. i forbindelse med Meld. St. 7 (2015–2016). Disse medlemmer påpeker at likestilling handler om å gi både menn og kvinner bedre muligheter og bedre liv.

Disse medlemmer viser til at Arbeiderpartiet og Senterpartiet vil gjennomføre en kompetansereform som skal sørge for at norske arbeidsfolk er konkurransedyktige. Reformen er en gjennomgående satsing på å styrke læring og kompetanse som er relevant for arbeidsmarked- og samfunnsliv. Målet er at Norge skal klare å utvikle kunnskap og kompetanse på alle utdanningsnivåer og tilpasse den til virksomhetenes og samfunnets endringsbehov.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet viser til at regjeringen beholder kontantstøtten, selv om ordningen fører til dårligere tilknytning til arbeidslivet, og dermed øker de økonomiske forskjellene. Det er oftest kvinner som må betale kostnaden, siden de oftere blir værende hjemme med barna. Regjeringens politikk med å øke kontantstøtten svekker sjansen for at innvandrere kommer i jobb og på den måten får familien ut av lavinntekt. Disse medlemmer er skuffet over at regjeringen har avvist å imøtekomme Oslo kommunes ønske om en forsøksordning der kontantstøtten blir erstattet med aktivitet for barn og foreldre. Oslo søkte på grunn av en bekymring for at kontantstøtten motvirket god integrering.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Rødt fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen ta initiativ til en maktutredning for arbeidslivet der maktbalansen mellom arbeidsgiver og arbeidstaker kartlegges. Utredningen skal blant annet se på organisasjonsgrad og hindre for organisering, medbestemmelse, oppdragsgivers ansvar, ledelsesformer, eierstruktur, bedriftsdemokrati og kontroll og overvåking av arbeidstakerne. Utredningen skal belyse EØS-avtalens konsekvenser for maktbalansen i norsk arbeidsliv.»

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet De Grønne og Rødt viser til at fordelingen av inntekter mellom eiere og ansatte har blitt skjevare, med en fallende lønnsandel over tid. Målt med den tradisjonelle måten å beregne lønnsandel på, har lønnsandelen hatt en svakt fallende tendens siden 1980-tallet. Samtidig har Teknisk beregningsutvalg synliggjort at bildet endrer seg dramatisk om en korrigerer for reduksjonen i antallet selvstendig næringsdrivende siden 1970-tallet, med en sterkt fallende lønnsandel. Nedgangen i selvstendig næringsdrivende skyldes først og fremst reduksjon i antall gårdsbruk, men også noen færre selvstendige innen industri og varehandel. Disse medlemmer viser til Rapport 7-2017 fra Senter for lønnsdannelse, som konkluderer med at det er maktforskyvningen i arbeidslivet, med lavere organiseringsgrad, som er forklaringen på den fallende lønnsandelen, ikke teknologiske endringer.

Disse medlemmer viser til at store deler av arbeidsmarkedet preges av useriøse aktører, og at midlertidighet er et omfattende problem. Disse medlemmer viser videre til at midlertidige stillinger innebærer en utrygg inntekt og ofte dårligere arbeidsvilkår. I tillegg er sannsynligheten for å være fagorganisert lavere, noe som går ut over både den enkelte og arbeidslivet som helhet. Midlertidighet har også konsekvenser for muligheten til å få seg boliglån. Disse medlemmer peker på at ungdom er spesielt utsatt i arbeidslivet. Arbeidsledigheten blant unge under 25 år er høyere enn for resten av befolkningen. Ventetiden for unge som trenger støtte fra Nav for å komme i jobb, er svært lang. De ti prosentene som venter lengst på tiltak, hadde i 2016 nesten tre års ventetid. De som står utenfor arbeidslivet, har høyere risiko for psykiske problemer enn resten av befolkningen. Disse medlemmer viser til at økende ulikhet dermed går hardt utover de unge. Samtidig som unge har større utfordringer på arbeidsmarkedet enn andre grupper, møter de også et boligmarked hvor inngangsprisen er svært høy. Dermed reproduseres også de økonomiske forskjellene mellom generasjonene.

Disse medlemmer viser til at kvinner tjener dårligere enn menn. En kvinne som jobber heltid, tjener i gjennomsnitt 87 kroner når en heltidsarbeidende mann tjener 100 kroner. I tillegg jobber mange kvinner deltid, noe som gir enda lavere bruttoinntekt. Andelen deltidsansatte var i 2017 49,2 pst. blant kvinner og 26,3 pst. blant menn. Disse medlemmer viser til at kvinner er overrepresentert blant lavtlønte, og underrepresentert blant høytlønte. I regjeringens ulikhetsmelding trekkes det fram at kvinner i 2015 sto registrert som mottakere av om lag 41 pst. av den samlede inntekten i norske husholdninger, og at yrkesdeltakelsen gjennomgående er lavere blant kvinner enn blant menn.

Disse medlemmer viser til at også når det gjelder formue, er det store forskjeller mellom kvinner og menn. Mens gjennomsnittlig skattepliktig formue for menn var 1 531 000 kroner i 2017, var den på 964 000 kroner for kvinner. På bladet Kapitals liste over Norges 400 rikeste personer, er det bare 50 kvinner. Disse medlemmer peker på at når regjeringen samlet har brukt om lag 7 mrd. kroner siden 2013 på å senke formuesskatten, har dette dermed bidratt til å forsterke de økonomiske forskjellene mellom kvinner og menn.

Komiteens medlem fra Rødt viser til at real-lønnsveksten for norske arbeidere har vært svært svak de siste årene under den sittende regjeringen. I 2016 opplevde norske lønsmottakere reallønnsnedgang for første gang på 27 år, og i 2018 spiste høye strømpriser opp hele den nominelle lønnsveksten. I sum har dette ifølge meldingen ført til at mer enn 30 pst. av norske husholdninger hadde lavere kjøpekraft etter skatt i 2017 enn i 2013.

Dette medlem viser til at fordelingen av verdiskapingen i Norge først og fremst avhenger av maktforholdene i norsk arbeidsliv. En analyse fra IMF fra 2015 viste at fallende organisasjonsgrad blant arbeidstakere de siste tiårene har vært en viktig forklaringsfaktor bak den økende ulikheten man ser i mange land. Derfor må en politikk for reduserte forskjeller inneholde tiltak for å øke organisasjonsgraden og styrke fagbevegelsen i Norge. Dette medlem viser til at Stortinget i januar 2018 vedtok Rødts forslag om at regjeringen skulle legge fram tiltak som bidrar til at organisasjonsgraden økes. Siden den gang har ingenting blitt gjort for å følge opp dette vedtaket, og det er megetsigende at en tilsynelatende bredt anlagt stortingsmelding om ulikhet kun omtaler fagbevegelsen to ganger for å påpeke at andelen organiserte har gått ned.

Dette medlem viser til at regjeringen gjennom å fryse fagforeningsfradraget på 2013-nivå har gjort det dyrere å være fagorganisert i Norge, og viser til Rødts alternative budsjetter, der fradraget foreslås økt betraktelig. Dette medlem viser også til at regjeringspartiene konsekvent har stemt mot Rødts forslag i Stortinget som kunne gitt fagbevegelsen økt innflytelse, blant annet forslag om å forby bemanningsbransjen, om å hindre fagforeningsknusing og om å styrke arbeidstakernes posisjon i franchisevirksomheter.

4. Lære hele livet

4.1 Sammendrag

Et godt utdanningstilbud er nødvendig for å skape et samfunn med muligheter for alle. Utdanning er grunnlaget for produktivitet og verdiskaping, dermed for inntekt for den enkelte og finansiering av velferd for fellesskapet. Utdanning gir grunnlag for sosial mobilitet

og kan bidra til å redusere sosiale og økonomiske forskjeller i samfunnet. Videre kan utdanning bidra til personlig utvikling og ha betydning for helse og samfunnsdeltakelse. I dette kapitlet ser vi på betydningen av utdanning for inntektsulikhet. Utdanningens betydning for ulikhet i helse og samfunnsdeltakelse er omtalt i kapitlene 5 og 6.

Utdanning er kostbart, både i form av tapt arbeidsinntekt i opplæringsperioden og i form av skolepenger og andre direkte utlegg knyttet til opplæring. For at noen skal velge å gå inn i utdanningskrevende yrker, må de normalt kompenseres gjennom høyere inntekt i den kortere tiden de står i arbeid. Selv i en tenkt situasjon der alle mennesker har helt like evner og muligheter, vil likevel ikke inntekten fordeles likt så lenge mennesker velger ulike yrker med ulike opplæringsbehov.

En rekke forhold kan bidra til å forsterke eller dempe ulikhet med opphav i utdanning. Dersom det for eksempel er de mest formuende som tar lengst utdanning, vil det kunne skape eller forsterke ulikhet. Gratis utdanning og studielån kan gi mindre formuende mulighet til å ta utdanning og motvirke slike ulikhetskapende forhold.

At læring ser ut til å avle mer læring, er et annet ulikhetsforsterkende forhold. Det bidrar isolert sett til å øke forskjellene mellom lavtpresterende og høytpresterende barn og unge gjennom utdanningsløpet. I arbeidslivet fører det til at høyt utdannede deltar mer i kompetanseutvikling og får en sterkere og mer langvarig produktivitet- og inntektsvekst enn lavt utdannede. Utdannings- og kompetansepolitikk kan bidra til utjevning ved å kompensere for varierende forutsetninger for å lære. Foreldres utdanning og øvrige ressurser er eksempler på slike forutsetninger. Utdanningssystemets evne til å kompensere for barns ulike hjemmebakgrunn har betydning for sosial mobilitet.

Mennesker legger ulike vurderinger til grunn for sine valg. Lønn og jobbsikkerhet er bare to av mange aspekter som vi legger vekt på når vi velger utdanning. Personlige interesser og preferanser er også viktige. Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn kan i hovedsak forklares med at kvinner i gjennomsnitt velger utdanninger som leder inn i yrker med lavere lønnsnivå, enn det menn gjør. Dette til tross for at kvinner i gjennomsnitt gjør det bedre enn menn i utdanningssystemet. I tillegg er avkastningen av utdanning lavere for kvinner enn for menn også i mannsdominerte yrker, og lønnsforskjellene vokser i foreldrefasen.

Historisk ser det ut til at utvidede utdanningsmuligheter for barn og unge fra lav- og mellominntektsfamilier bidro til den internasjonalt sett høye inntektsutjevningen mellom generasjoner (sosial mobilitet) i Norge på 1900-tallet. Utjevning av utdanningsulikhet mellom sosiale grupper (mulighetsulikhet) på 1900-tallet var også relativt sterk i Norge sammenlignet med utviklin-

gen i de fleste andre europeiske land. Stadig høyere utdanningskrav i arbeidsmarkedet kan imidlertid ha ført til at ulempen ved å være født inn i en familie med lite ressurser er større nå enn før. Å utjevne mulighetsulikhet kan dermed stille større krav til utdanningssystemet nå enn hva som var tilfelle tidligere. Avsnitt 4.2 i meldingen gir en gjennomgang av utviklingen på dette området.

Norge og de andre nordiske landene er karakterisert av små forskjeller både når det gjelder humankapital og økonomi. At et samfunn karakteriseres av relativt små forskjeller i befolkningens utdanning og ferdigheter, behøver likevel ikke bety at de økonomiske forskjellene er små. Dette er illustrert i figur 4.1. Den vertikale akse måler lønnsulikhet, mens den horisontale akse måler ulikhet i ferdigheter (venstre) eller utdanningslengde (høyre) blant sysselsatte. Enkelte land, som Korea og Japan, har enda jevnere fordeling av humankapitalen enn Norge, men mye større lønnsforskjeller. Frankrike har store forskjeller i humankapital, men ganske små lønnsforskjeller. Et forhold som gjerne trekkes frem for å forklare dette, er lønnsdannelsen. Den koordinerte lønnsdannelsen i de nordiske landene reduserer lønnsforskjellene mellom utdanningsgrupper (se nærmere omtale av lønnsdannelsen i kapittel 3).

Et annet forhold knyttet til utdanning som ser ut til å ha hatt betydning for utviklingen av lønnsulikhet i Norge, er at tilbudet av kompetanse har dekket etterspørselen. I en del andre land har mangelen på kompetent arbeidskraft ført til lønnspress innenfor deler av økonomien og større ulikhet. Slike ubalanser mellom tilbud av og etterspørsel etter arbeidskraft med ulikt kompetansenivå forklarer rundt en tredjedel av de observerte forskjellene mellom land i variasjonen i lønn etter kompetansenivå. I perioder der den teknologiske utviklingen endrer mange arbeidsoppgaver over relativt kort tid, vil også etterspørselen etter kvalifisert arbeidskraft endres. Noen kvalifikasjoner og ferdigheter blir mer etterspurte, mens andre blir overflødige. Både økning av utdanningskapasitet og mer omfattende kompetanseutvikling i arbeidslivet kan i slike situasjoner demme opp for lønnspress og utenforskap, og samtidig fremme økonomisk vekst. I avsnitt 4.3 ser vi nærmere på dette. Regjeringens innsats for utdanning som gir bedre muligheter til alle, er omtalt i avsnitt 8.2 i meldingen. Det vises til meldingen for nærmere omtale.

4.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Rødt, mener et godt og tilgjengelig utdanningstilbud er nødvendig for å skape et samfunn med muligheter for alle. Utdanning er grunnlaget for produktivitet og verdiskaping, dermed for inntekt for den enkelte og finansiering av velferd for fellesskapet. Utdanning gir grunnlag

for sosial mobilitet og kan bidra til å redusere sosiale og økonomiske forskjeller i samfunnet.

Flertallet mener gratis utdanning og gode studiefinansieringsordninger har bidratt til å øke tilgjengeligheten på utdanningstilbudet for hele befolkningen og redusert ulikheten med opphav i utdanning. Flertallet viser til at utdanningsmobiliteten er høyere i Norge enn i gjennomsnittet for OECD-landene ved at det er flere som har tatt en høyere utdanning til tross for at foreldrene ikke har høyere utdanning, og flertallet mener dette bidrar til å redusere ulikheten i Norge.

Flertallet viser til at det er en rekke positive effekter av å gå i barnehage for barnas språkutvikling, og barn fra lavinntektsfamilier som har gått i barnehage fra 1½ års alder, ligger langt foran i språkutviklingen ved 3 års alder sammenlignet med de som ikke har gått i barnehage. Evalueringen av gratis kjernetid i boområder med mange innvandrere viste at tiltaket førte til bedre skoleprestasjoner for elever med innvandrerbakgrunn. I 2016 ble det innført en nasjonal ordning med gratis kjernetid for barn fra lavinntektsfamilier.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet De Grønne og Rødt, mener målrettede tiltak mot de som trenger det mest, kan bidra til å øke andelen som går i barnehage blant barn med innvandrerbakgrunn, og på sikt bidra til å øke den sosiale utdanningsmobiliteten.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Miljøpartiet De Grønne mener det er for store sosiale forskjeller i utdanning. Familien du fødes inn i, påvirker dine muligheter i livet. Blant ungdom med foreldre som har grunnskole som høyeste fullførte utdanning, er det 6 av 10 som ikke fullfører videregående. For ungdom med foreldre som har lang akademisk utdanning, er sjansen for frafall langt mindre, bare 1 av 10 står uten vitnemål eller fagbrev etter fem år. Økende forskjeller fører til at flere mennesker kommer skjevt ut allerede fra fødselen av. Det er uakseptabelt. Regjeringen er i ferd med å utvikle den universelle velferdsstaten skritt for skritt.

Disse medlemmer viser til at kunnskapsløftet har ført til at sosial bakgrunn har fått større betydning. Norsk skole reproducerer ikke bare sosiale forskjeller, de forsterkes gjennom skoleløpet. Etter innføring av Kunnskapsløftet og de nye læreplanene som trådte i kraft fra 2006, skulle skolen legge større vekt på samarbeid mellom skole og hjem. Dette betyr at foreldrenes egen utdanning og ressurser kan ha fått større betydning for barnas læring. Foreldres utdanning har dermed fått større betydning for elevenes skoleresultater etter innføringen av Kunnskapsløftet.

Disse medlemmer viser til at det sterke fokuset på kunnskap og grunnleggende ferdigheter har forsterket fordelene av å ha foreldre med lang utdanning fordi det i praksis har betydd en sterkere vektlegging av den typen akademisk kompetanse som samsvarer med de typiske arbeidsoppgavene og utdanningsbakgrunnene til den «velutdannede middelklassen». Dermed har det også blitt mindre rom for praktisk læring i skolen.

Disse medlemmer mener at en av skolens viktigste oppgaver er å utjevne sosiale forskjeller. Vårt mål er at skolen må passe for alle elever, hver elev skal få den tilpassede hjelpen og oppfølgingen de trenger for å lære godt. For å hindre at også velmente tiltak kan føre til at elevenes sosiale bakgrunn får større betydning for skolerresultater, må vi hele tiden ha fokus på sosiale forskjeller i skolen.

Disse medlemmer viser til at det å ha fullført videregående utdanning blir stadig viktigere for å komme seg inn på arbeidsmarkedet og få fast jobb. Når teknologiske løsninger kan overta mange såkalt «enkle» oppgaver, kan det heve kompetansekravene i arbeidslivet ytterligere. Årsakene til frafall i utdanningsløpet er sammensatte, men for de fleste barn vil frafall, lærevansker og helseplager kunne forebygges gjennom tidlig innsats i barnehage og skole. Det vil si fagfolk med tid, riktig kompetanse og tillit til å se hvert enkelt barn og gi dem den tryggheten og oppfølgingen de trenger.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet viser til at barn stenges ute fra fellesskapet i barnehage og SFO. Økte barnehagepriser og de høye SFO-prisene kan føre til at flere foreldre ikke tar seg til råd til å la barna gå i barnehage og på SFO. Mer behovsprøving av tjenester gir et tilbud til noen få. På sikt reduserer det oppslutninga om spleiselaget vi trenger for å ha en sterk velferdsstat for alle. Regjeringen har gjort barnehage billigere for noen få, men dyrere for mange. Prisen for en barnehageplass har økt med opp til 3 400 kroner i året. Fra august 2019 vil maksprisen for første gang være på over 3 000 kroner i måneden. De økte prisene rammer vanlige familier, også mange av de som hver måned sliter med å få endene til å møtes.

Disse medlemmer viser til at det i dag er 100 000 barn som ikke går i SFO eller Aktivitetsskole (AKS). Mange velger bort SFO fordi familien ikke har råd. Det gjelder barn i 1.–4. klasse som ikke får delta i leken, læringen og fellesskapet SFO/AKS byr på, og der mange er blant dem som hadde hatt aller størst glede og nytte av et godt SFO-tilbud.

Disse medlemmer viser til at en av årsakene til at barnehageprisene har økt, er at regjeringen har innført behovsprøvede ordninger for de med aller dårligst råd. Men grensene for å kvalifisere for rabatterte barnehager er svært lave. Familien må tjene under 541 500 kro-

ner i året før skatt – til sammen. Den lave inntektsgrensen kan fungere som en fattigdomsfelle for mange familier, altså at det vil lønne seg mindre å komme i jobb. Med dagens lave inntektsgrense vil de fleste familier miste gratis kjernetid eller redusert barnehagepris dersom man går fra at kun den ene er i jobb til at begge deltar i arbeidslivet. Tjener husholdningen én krone mer en inntektsgrensen, så risikerer de at barnehageprisen mer enn doubles. I praksis kan det bety at hele eller store deler av gevinsten ved å gå ut i arbeidslivet går til barnehageregningen. Vinninga går opp i spinninga – systemet gjør at det ikke lønner seg å gå ut i jobb.

Disse medlemmer viser til at foreldres deltakelse i arbeidslivet er viktig for barn, for familiens økonomi, og også på grunn av den tilhørigheten, sosiale inkluderingen og selvstendigheten en jobb kan gi. Å vektlegge universelle velferdstjenester som barnehage og aktivitetsskole fremfor kontantytelser gjør det mer attraktivt for småbarnsforeldre å jobbe. Det styrker arbeidslinja. Lav yrkestilknytning øker risikoen for dårlig råd, eller såkalt vedvarende lavinntekt. Vi vil ha et bedre tilbud for alle i barnehage og SFO.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt viser til at regjeringen har bygd ut behovsprøvede ordninger, blant annet med gradert foreldrebetaling i barnehagen. Dette er selvsagt viktig for dem som nyter godt av ordningen. Det er likevel grunn til bekymring når flere velferdsordninger blir behovsprøvd. En slik innretning på velferd bidrar til å dele opp folk mellom de som betaler, og de som får. Videre er det mange som har rett til disse ordningene, men som ikke benytter seg av dem. Regjeringen har selv beregnet at om lag 27 000 barn hadde rett til gratis kjernetid i barnehage i 2016, men at ordningen bare ble brukt av 18 000. Når en tredel av de som har rett på ordningen, ikke bruker den, illustrerer dette at såkalte målrettede ordninger ikke er spesielt målrettede likevel.

Disse medlemmer viser til at selv om lik tilgang til utdanning er viktig for sosial mobilitet, så reproducerer også skolen sosiale forskjeller. Tilgang til skolegang og utdanning sikrer i teorien en mulighetslikhet, men eksisterende økonomiske forskjeller blir ikke utjevnet gjennom utdanning. Disse medlemmer viser videre til at mange av landets viktigste jobber ofte har lav lønn. Behovet for at disse jobbene utføres, vil ikke forsvinne selv om flere tar høyere utdanning. Disse medlemmer vil peke på at skolen og høyere utdanning ikke kan brukes som verktøy for å redusere de økonomiske forskjellene, men at reell mulighetslikhet må oppnås gjennom å redusere de økonomiske forskjellene gjennom omfordeling.

Komiteens medlem fra Rødt viser til at prinsippet om gratis og universelt tilgjengelig utdanning

har vært en bærebjelke i utbygging av det norske velferdssamfunnet. At alle, uavhengig av inntekt og sosial kapital, får mulighet til å delta i den samme utdanningen skaper et likere og bedre samfunn. Dette medlem ser ikke hvorfor dette prinsippet ikke skal gjelde barnehage, som både gir barn viktig læring og gjør det mulig for foreldre å delta i arbeidslivet. At regjeringen har økt egenbetalinga i barnehage er etter dette medlems syn med på å forsterke framfor å redusere forskjellene. Dette medlem viser til at Rødt ønsker universelle velferdsgoder framfor selektive tiltak for enkelte grupper, og at det i Rødts alternative statsbudsjett for 2019 er foreslått en velferdsreform for innføring av gratis barnehage for alle.

Dette medlem viser videre til at prinsippet om gratis utdanning svekkes av at utgifter til nødvendig utstyr på videregående skole ikke dekkes av dagens utstyrsstipender, og at stadig flere elever må bo på hybel uten å få tilstrekkelig bostipend. Samtidig mangler flere tusen studenter til høyere utdanning et rimelig boligtilbud fordi det er for få studentboliger. Dette medlem mener disse manglene gjør at det i praksis blir store forskjeller mellom de som har foreldre med god økonomi, og de som ikke kan få ekstra økonomisk støtte hjemme fra. For å sikre at utdanningssystemet reduserer og ikke øker forskjellene, må det være mulig for unge fra hele landet å velge den utdanningen de ønsker uavhengig av foreldrenes økonomi.

I tillegg vil dette medlem minne om at mange avgangselever på videregående skole ikke får fullført sin utdanning fordi det ikke finnes nok lærlingeplasser, og at flere yrkesfaglige skoler sliter med utdaterte og nedslitte verksteder. Dette medlem mener at yrkesfaglig utdanning trenger et solid løft, fordi det er verdens mest produktive arbeidsfolk som er bærebjelken i norsk økonomi. Dette medlem viser til Rødts alternative statsbudsjett for 2019, hvor det er foreslått flere tiltak for å styrke yrkesfaglig utdanning og fagskoler i Norge.

5. Ulikhet i helse

5.1 Sammendrag

Folkehelsen i Norge er god. Forventet levealder ved fødsel og selvrapportert helse er blant de høyeste i verden. Sosiale forskjeller i helse og levekår er likevel en utfordring. God helse, gode levekår og god livskvalitet henger sammen, og folkehelsearbeidet må legge til rette for at den enkelte kan ta gode valg for sin egen helse og mestring. Dette kan også bidra til å redusere sosial ulikhet i helse. Helse- og levevaner som etableres tidlig i livet, påvirker mulighetene til å lykkes i skolen og i arbeidslivet.

På midten av 1800-tallet hadde Norge den høyeste registrerte levealderen blant land det var naturlig å sammenligne oss med, både for menn og kvinner. Siden den

gang har forventet levealder ved fødselen økt med over 35 år her hjemme, ikke minst på grunn av kraftig nedgang i barnedødeligheten. De siste tiårene har nedgang i hjerte- og karsykdommer og bedre overlevelse i eldre år ført til økt levealder.

Samtidig er det fortsatt ulikhet i helse mellom enkeltpersoner og befolkningsgrupper, som kommer til syne i ulik forventet levealder etter utdanning, inntekt og andre sosioøkonomiske kjennetegn. Det er lignende forskjeller i risikofaktorer som røyking, kosthold og stillesitting. Vi bruker begrepet «sosiale helseforskjeller» om systematiske helseforskjeller ut over normal variasjon som er sosialt frembrakte og mulige å endre.

Befolkningen i hele landet skal ha et likeverdig tilbud om helse- og omsorgstjenester uavhengig av diagnose, bosted, personlig økonomi, kjønn, etnisk bakgrunn og den enkeltes livssituasjon. Det nasjonale målet for folkehelse og helse- og omsorgstjenesten er flest mulig gode leveår for alle og reduserte sosiale helseforskjeller i befolkningen. En politikk for å jevne ut helseforskjeller må bygge på en god kartlegging og forståelse av hvilke sammenhenger som gjør seg gjeldende på de ulike områdene.

Arbeid for å redusere sosiale helseforskjeller utgjør en viktig del av folkehelsepolitikken. Folkehelsebegrepet refererer til befolkningens helse og hvordan helse er fordelt i befolkningen. Det er tverrpolitisk enighet om at målet om økt forventet levealder først og fremst skal nås ved å redusere for tidlig død og ved å utjevne sosiale helseforskjeller. Regjeringens innsats for å motvirke ulikhet i helse er nærmere omtalt i avsnitt 8.4 i meldingen.

Dette kapitlet gjør rede for helsetilstanden i Norge i et internasjonalt perspektiv, noen indikatorer for sosiale og demografiske forskjeller i helse og helseatferd, noen mulige forklaringer på forskjellene og den overordnede innretningen av folkehelsearbeidet. Det vises til meldingen for nærmere omtale.

5.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at forventet levealder ved fødsel og selvrapportert helse i Norge er blant de høyeste i verden, og at den forventede levealderen ved fødsel har økt de siste årene blant annet på grunn av nedgang i hjerte- og karsykdommer. Komiteen påpeker samtidig at det er ulikhet i helse mellom enkeltpersoner og befolkningsgrupper, blant annet gjennom ulik forventet levealder etter utdanning, inntekt og andre sosioøkonomiske kjennetegn. De siste tiårene har forventet levealder økt mer for personer med høyt utdanningsnivå, enn for personer med kun grunnskole som høyeste utdanningsnivå. Samtidig har størrelsesforholdet mellom disse utdanningsgruppene endret seg. Andelen med høyest levealder utgjør en betydelig større andel av

befolkningen enn tidligere, og gruppen med lavest forventet levealder utgjør en klart mindre andel.

Komiteen mener hele befolkningen skal ha et likeverdig tilbud om helse- og omsorgstjenester uavhengig av diagnose, bosted, personlig økonomi, kjønn, etnisk bakgrunn og den enkeltes livssituasjon.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Miljøpartiet De Grønne mener det er for store sosiale forskjeller i helse, og at økte forskjeller fører til en todelt helsetjeneste. Når de 10 pst. rikeste drar fra, bidrar det til å skape en todelt helsetjeneste i Norge. I Norge er vi alle tjent med en sterk felles helsetjeneste som kan gi oss hjelp når vi trenger det, basert på en faglig prioritering.

Disse medlemmer viser til at større forskjeller bidrar til at de rikeste ikke lenger er tjent med en slik løsning. De har råd til å kjøpe seg helsetjenester når de vil ha dem. I et lite land som Norge, der kompetente fagfolk er vår viktigste ressurs, kan vi risikere at kun de rikeste pasientene får behandling av de flinkeste fagfolkene, i sine egne, private helsetjenester. Ifølge det helsepolitiske barometeret til Kantar sier 58 pst. av befolkningen at vi har et todelt helsevesen, der personlig økonomi har betydning for hvor god behandling man får. 81 pst. mener det er negativt at det er slik.

Disse medlemmer viser til at en annen utfordring er at de mest privilegerte ser ut til å få en bedre oppfølging også i det offentlige. En nylig publisert artikkel finner at kreftpasienter med høy utdanning og inntekt gjennomgående har bedre overlevelse enn pasienter med lavere utdanning og inntekt. Selv for døende kreftpasienter i begge utdanningsgruppene fikk de med lang utdanning flere polikliniske konsultasjoner enn kreftpasienter med kort utdanning.

Disse medlemmer viser til at særlig psykiatrien bør være skuffet over denne regjeringen. Regjeringen skulle sikre at psykiatrien hadde sterkere aktivitetsvekst enn somatikken. Men veksten i somatikken er fortsatt fem ganger høyere enn i psykisk helse, og over hele landet får vi nå rapporter om kutt i tilbudene, stikk i strid med løftene. Disse medlemmer viser til at regjeringen forverrer forskjellene i helsesektoren ved å slippe til markedskreftene, slik at vi er på vei mot et todelt helsevesen, der lommeboka i større og større grad avgjør om du får hjelp:

Disse medlemmer viser til at innenfor psykisk og somatisk helse er det en skjevfordeling av helseplager i befolkningen. Muskel- og skjelettplager, astma, kols, hjerteinfarkt, diabetes type 2, langvarig smerte, forekomst av demens og psykiske lidelser som angst og depresjon henger alle sammen med utdanning og inntekt, der de med minst ressurser har større sannsynlighet for sykdom og plager. Særlig urimelig er dette når vi tenker på barn og unge. Disse medlemmer mener

det er urettferdig hvis foreldrenes inntekt og utdanning blir avgjørende for om du får et friskt, langt og lykkelig liv.

Disse medlemmer viser til at sosiale forskjeller fører til forskjeller i helse på flere måter. Historisk har forhold som forskjell i bomiljø, arbeidsmiljø, hygiene og materiell standard hatt stor betydning. De med færre ressurser blir i større grad eksponert for smitte og forurensetning. Over tid har forskjeller i helseadferd, som fysisk aktivitet, kosthold og bruk av alkohol og tobakk, fått økt betydning. Slike forskjeller kan ikke bare avhjelpest med informasjon. Det hjelper lite å oppfordre folk til å trene og spise sunt, hvis de ikke har tid fordi de må ha to jobber, eller hvis usunne produkter er enklere tilgjengelig og billigere. Det er økende dokumentasjon på at helseskadelige stressopplevelser, som lavere autonomi, mindre støtte, mer rollekonflikter og mer mobbing, forekommer oftere i lavstatusgrupper blant både voksne, barn og unge. Å vokse opp i en familie med lav sosioøkonomisk status kan ha negative effekter på barn og unges psykologiske utvikling, som prestasjoner på skolen, kognitiv utvikling og språkutvikling. Effektene er tydeligst hos barn som vokser opp i vedvarende fattigdom.

Disse medlemmer viser til at regjeringen har latt de sosiale helseforskjellene vokse, uten å sette inn de brede folkehelseiltakene som kunne bekjempet dem. Høyresiden mener gjerne at helse først og fremst er ens eget ansvar, og pleier stort sett å holde seg til kampanjer i sin folkehelsepolitikk.

Forskningen til Wilkinson og Pickett peker på at desto større materiell forskjell man har i et samfunn, desto flere opplever helseplager, og da særlig psykiske plager av typen angst og depresjon. Et likere samfunn er også et sunnere samfunn. Derfor støtter disse medlemmer en økonomisk politikk der de rike bidrar mest, for å forhindre at de rikeste drar fra resten av oss.

Disse medlemmer viser til at det er de brede folkehelseiltakene som virker mest utjevne for de som har vedvarende lavinntekt, man kan ikke utjevne forskjeller med kampanjer.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet har foreslått å innføre et enkelt og sunt skolemåltid i grunnskolen, som ville virket sterkt sosialt utjevne på barns helse. Dette er en av Folkehelseinstituttets sterkeste anbefalinger. Disse medlemmer viser til at vi har fått flertall for fysisk aktivitet en time hver dag i skolen. Det er barna fra familier med lavest utdanning og inntekt som er minst fysisk aktive i ungdomsårene. Disse medlemmer mener det må bli flere lavterskel tiltak for barn og ungdoms psykiske helse, som skolehelsetjenesten, psykiatrisk sykepleier på skolen, digital ungdomshelse og utstyringsordninger for barn og ungdom.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet viser til at Arbeiderpartiet har foreslått gratis fastleger frem til 18 år, slik at man får lik tilgang på den grunnleggende helsetjenesten fastlegen er i ungdomsårene også.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne viser til at ulikhet gir store utslag for folkehelsen. Land med store økonomiske forskjeller har større forekomst av psykiske lidelser, fedme, rusmiddelmisbruk, lavere forventet levealder og høyere spedbarnsdødelighet. De økonomiske forskjellene er i seg selv en årsak til disse problemene.

Disse medlemmer viser til Folkehelsepolitisk rapport 2017, utgitt av Helsedirektoratet, som slo fast at folkehelseproblemer ikke bare angår de med lavest inntekt, men hele inntektsspekteret:

«Det er ikke bare de nederste i inntekthierarkiet – 'de fattige' – som sakker akterut; forskjellene ser ut til å øke langs hele inntektsskalaen. Det er de unge voksne (18-34 år) som de siste årene utgjør den største gruppen med lavinntekt. Men lavinntekt øker også blant barnefamilie. Vi har kunnskap om at sosial ulikhet i barneårene forplanter seg til dårligere helse og livskvalitet senere i livet. Når årets rapport også viser at andelen husholdninger med høy gjeld har økt kraftig de siste ti årene, gir det grunn til en viss bekymring for sårbare husholdningers økonomi i årene som kommer.»

Rapporten peker videre på at det er viktig også i et folkehelsepolitisk aspekt å redusere forskjellene:

«Omfordeling av økonomiske ressurser har betydning for folkehelsen av flere grunner. For det første er det, som beskrevet innledningsvis i kapitlet, en avtakende grensenytte av økonomi for helse. Det innebærer at det er mer helse å hente per krone nederst i inntekthierarkiet enn øverst. For det andre kan større inntektsforskjeller innebære mer sosial eksklusjon, sosial uro, stress, kriminalitet osv. – som igjen er lite gunstig for folkehelsen.»

Disse medlemmer viser til at debatten om styrket velferd og økt omfordeling ofte handler om kostnadssiden ved tiltakene, uten å ta hensyn til at inntektssidene er store. Eksempelvis vil gratis skolemat gi en stor gevinst for folkehelsen gjennom bedre ernæring og sunnere matvaner.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til at Sosialistisk Venstreparti i lang tid har foreslått å innføre gratis skolemat og mer fysisk aktivitet i skolen, for å styrke elevenes læring og den folkehelsen. Inaktivitet og dårlig kosthold blant barn og unge medfører store kostnader for hele samfunnet, og de helsemessige konsekvensene er skeivt fordelt mellom ulike inntektsgrupper. Dette medlem viser til at representanter for partier på høyresiden ofte argumen-

terer mot gratis skolemat og mener det er foreldrenes ansvar å sende med barna ordentlig mat på skolen. Dette viser en manglende forståelse for hvordan sosiale forskjeller påvirker hvem som får med seg et næringsrikt måltid, og hvem som ikke får det. Dette medlem peker på at det kreves en stor samfunnsinnsats for å jevne ut helseforskjellene i befolkningen.

Komiteens medlem fra Rødt viser til at framveksten av Forskjells-Norge påvirker helsa og livet til folk. I Folkehelse rapporten 2018 legges det fram nye tall fra Folkehelseinstituttet som viser at de sosiale helseforskjellene i Norge har økt siden 2010. Klasseskiller, målt i yrke, utdanning og inntekt, påvirker hvor utsatt man er for sykdom og ulykker, og hvor lenge man kan forvente å leve. Den forventede levealderen spriker nå med 6,4 år for menn og 5 år for kvinner, avhengig av hvor høy utdanning man har. Dette medlem mener kunnskapen om de sosiale helseforskjellene må med i all politikktutforming, fordi de viser at spørsmål som pensjonsrettigheter, helsetilbud og velferd vil påvirke folk ulikt avhengig av klasse og økonomisk posisjon. Da blir det etter dette medlems syn svært usosialt med den vedtatte levealdersjusteringa i pensjonsreformen, og innstramminger og kutt i helsetilbud vil ramme utsatte grupper mest. Dette medlem mener at en politikk for reduserte forskjeller må inkludere rettferdig pensjon, et styrket helsevesen og ikke minst et arbeidsliv som ikke sliter ut kroppene til folk.

6. Ulikhet i demokratisk og sosial deltakelse

6.1 Sammendrag

Mulighetene for demokratisk og sosial deltakelse påvirker både levekår og livskvalitet. I Norge gir et bredt utvalg av formelle og uformelle kanaler og aktiviteter den enkelte mulighet til å delta sosialt, medvirke i politikk og sivilsamfunn og påvirke myndighetenes maktutøvelse. Slik deltakelse styrker samfunnet og kan være en viktig arena for språklæring og nettverks- og kompetansebygging for den enkelte, og kan dermed også gjøre det lettere å delta i arbeidslivet.

Et velfungerende demokrati fordrer at alle borgere har kunnskap om og forståelse av samfunnet og evne til å uttrykke seg og til å ta aktivt del i omverdenen. Gratis utdanning legger til rette for at alle som vokser opp i Norge skal kunne orientere seg om og forstå sine demokratiske rettigheter og hvordan de politiske institusjonene fungerer. Kunst og kultur er en arena for ytringer som også kan gi innsikt i at ikke alle tolker en ytring på samme måte.

Demokrati forutsetter at borgere deltar i valg og at de er representert i samfunnets besluttede organer. Tillit til det politiske systemet og myndighetene frem-

mer deltakelse både i valg og på andre politiske arenaer. Systematisk underrepresentasjon av enkeltgrupper kan være uttrykk for ulikhet i mulighetene for å delta og reiser også spørsmål om hvorvidt mangfoldet av synspunkter og erfaringer blir godt nok ivaretatt.

I Norge, som i mange andre land, ser vi at deltakelse i og tillit til demokratiske prosesser varierer med forhold som utdanning og inntekt, se boks 6.1. Personer med høy utdanning har gjennomgående høyere tillit til politiske institusjoner og er mer tilbøyelige til å delta i politiske prosesser enn personer med lav utdanning. Grupper med høy utdanning og høy inntekt er også tallmessig overrepresentert i mange folkevalgte forsamlinger. Unge deltar i mindre grad enn eldre i valg og i organisasjonslivet, men er i større grad tilbøyelige til å ytre seg og søke innflytelse gjennom andre mer uformelle kanaler. Personer med innvandrerbakgrunn har historisk hatt lavere deltakelse i politikk og sivilsamfunn enn majoritetsbefolkningen, men med store variasjoner både etter land-bakgrunn, utdanningsnivå og botid.

Deltakelse i frivillig arbeid bidrar til tilliten i samfunnet. Omfanget av frivillig innsats i Norge er høyt i internasjonal sammenheng med mer enn 100 000 frivillige organisasjoner og lag. Hvert år bidrar nærmere 2/3 av befolkningen over 16 år med innsats i frivillige organisasjoner. Sett under ett er det klare og forholdsvis stabile uttrykk for at personer med høy inntekt, personer med høy utdanning og personer med sterk arbeidstilknytning i større grad deltar i frivillig arbeid enn andre. Foreldres inntekt har betydning for barn og unges sosiale deltakelse på fritiden, og barn fra lavinntektsfamilier deltar i noe mindre grad enn andre barn. Familiens økonomi har imidlertid mindre betydning for deltakelse på fritiden enn familiens landbakgrunn.

Regjeringens innsats og tiltak for deltakelse i frivillighet og kulturaktivitet er nærmere omtalt i avsnittene 8.6 og 8.7 i meldingen. Det vises til meldingen for nærmere omtale.

6.2 Komiteens merknader

Komiteen mener at alle borgere har kunnskap om og forståelse av samfunnet, og evne til å uttrykke seg og til å ta aktivt del i omverdenen er nødvendig for et velfungerende demokrati. Gratis utdanning legger til rette for at alle som vokser opp i Norge, skal kunne orientere seg om og forstå sine demokratiske rettigheter og hvordan de politiske institusjonene fungerer.

Komiteen viser til at personer med høy utdanning har høyere tillit til politiske institusjoner og deltar i større grad i politiske prosesser enn personer med lav utdanning. Personer med høy utdanning og høy inntekt er også overrepresentert i mange folkevalgte forsamlinger. Unge deltar i mindre grad enn eldre i valg og i organisasjonslivet, men er i større grad tilbøyelige til å ytre seg og søke innflytelse gjennom andre mer uformelle

kanaler. Personer med innvandrerbakgrunn har historisk hatt lavere deltakelse i politikk og sivilsamfunn enn majoritetsbefolkningen, men med store variasjoner både etter land-bakgrunn, utdanningsnivå og botid.

Komiteen påpeker at Norge har forholdsvis høy valgdeltakelse sammenlignet med andre land, og at tiltroen til nasjonalforsamlingen og andre folkevalgte organer er høy.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet De Grønne og Rødt fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen på egnet måte komme tilbake til Stortinget med et forslag til mandat for et utvalg som skal analysere makt og maktforskyvning i Norge, hvor blant annet konsekvensene av konsentrasjon av økonomisk makt, teknologiske endringer, endringer i arbeidsmarkedet og klimaendringer skal belyses.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Miljøpartiet De Grønne mener at flere barn må få mulighet til å delta i fritidsaktiviteter. Andelen barn som vokser opp i fattigdom, har økt fra 4 til 10 pst. fra 2000 til 2017. Barna rammes særskilt når det blir store økonomiske forskjeller i samfunnet. Både kontingenter, utstyr og aktiviteter koster mer enn før, og risikoen er stor for at barn ekskluderes og mister det fellesskap som utvikles i frivillige organisasjoner. Flere undersøkelser viser at barn i familier med dårlig råd deltar i mindre grad enn andre i fritidsaktiviteter.

Disse medlemmer viser til regjeringens forsøksvise innsats på å avhjelpe levekårene til fattige barn ved hjelp av enkeltbevilgninger og tiltak som dessverre har en rekke uheldige konsekvenser.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet mener vi må redusere det kulturelle utenforskapet. Sosial ulikhet gjenspeiles også i befolkningens deltakelse i kultur. Bruken av kulturtilbud varierer ut fra utdanningsnivå, yrkesstatus, alder og bosted, men også ut i fra kjønn. Ifølge ulikhetsmeldingen er løsningen på å hindre kulturelt utenforskap at det arbeides for å få folk til å oppsøke kunst og kultur, og at kulturlivet tar i bruk ny teknologi. Disse medlemmer mener regjeringen ser helt bort fra at folk må ha råd til å ta del i kulturtilbud. De adresserer heller ikke forskjellene i kulturlivet og at mange kunstnere og kulturarbeidere jobber under kår som ansatte utenfor kulturlivet ikke ville ha godtatt. Regjeringen viser at kultur ikke er et satsingsområde og har avvist at 1 pst. av statsbudsjettet skal gå til kultur. Til tross for advarsler valgte de å fjerne den kulturelle spa-

serstokken fra statsbudsjettet. Regjeringens største kulturpolitiske satsing er gaveforsterkningsordningen, som er en tvers gjennom udemokratisk ordning, der de som allerede er gode til å tiltrekke seg sponsorer, får mer å rutte med. I den nylig fremlagte kulturmeldingen slår regjeringen også fast at kulturpolitikken skal måtte operere innenfor trangere økonomiske kår fremover.

Disse medlemmer ser på kunst og kultur som helt grunnleggende for å skape gode liv og et godt samfunn. Vi vil løfte kulturen og gjøre kulturtilbud tilgjengelige for alle, uavhengig av bosted, økonomi og bakgrunn. Vi vil satse på ordninger som bygger ned terskler for deltakelse, slik at alle får mulighet til å oppleve og utøve kultur. Mange kunstnere og kulturarbeidere jobber under kår som vi andre ikke ville godtatt, og de har færre sosiale rettigheter enn i andre næringer.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet De Grønne og Rødt viser til at regjeringen i kommuneproposisjonen for 2018 avsluttet forsøket med stemmerett for 16-åringene. Forsøkene omfattet tjue kommuner, og evalueringene viste at resultatene fra forsøkene var gode med relativt høy valgdeltakelse. Disse medlemmer viser til at en tidlig introduksjon for deltakelse i demokratiske prosesser kan ha positive effekter livet ut. Disse medlemmer viser videre til at vårt samfunn i dag står overfor store utfordringer, ikke minst innen klima, som dagens unge arver fra tidligere generasjoner.

Disse medlemmer viser til NOU 2003:19 Makt og demokrati, hvor vilkårene for det norske folkestyret og endringer i disse ble grundig gjennomgått. Utvalget gikk gjennom politisk, økonomisk og ideologisk makt, og så på hvordan utviklingen hadde vært innen hvert felt hver for seg, forholdet mellom disse og konsekvensene for demokratiet av maktforhold og maktforskyvning. Disse medlemmer viser videre til NOU 1982:3 Maktutredningen, som gjorde et tilsvarende arbeid 20 år før.

Disse medlemmer viser til at mye har endret seg siden siste maktutredning. Den stadige konsentrasjon av formuer, globalisering og teknologisk utvikling påvirker maktforholdene i Norge. De økonomiske forskjellene har økt, sentraliseringen har tiltatt, arbeidsmarkedet har gjennomgått store endringer, nye politiske aktører, som tenketanker, har fått større plass, mediene har vært gjennom store omveltninger, sosiale medier, kontrollert av store internasjonale selskaper, har endret hvordan mennesker kommuniserer, hvordan nyheter spres og hvordan persondata blir brukt, og klimaendringene har for alvor begynt å bli synlige, for å nevne noen av de store endringene samfunnet har vært gjennom de to siste tiårene.

Disse medlemmer mener det er behov for en ny maktutredning i Norge for å belyse hvor makten lig-

ger, analysere maktforskyvningen som har funnet sted, og se på konsekvensene disse endringene har for demokratiet.

Komiteens medlem fra Rødt minner om at anmodningsvedtaket som påla regjeringen å legge fram denne stortingsmeldingen, ber om «tiltak mot den økende ulikheten i makt og rikdom i Norge». Dette medlem mener det er en påfallende forsømmelse at meldingens kapittel om ulikhet i demokratisk deltakelse ikke inneholder en drøfting av den stadig mer problematiske sammenhengen mellom økonomisk og politisk makt. Ikke minst savnes en vurdering av mulige politiske tiltak for å begrense at selskaper eller rike enkeltpersoner omsetter sin økende økonomiske makt i politisk makt gjennom for eksempel store pengegaver til partier eller til å drifte alternative medier. Den store overgangen mellom politiske partier og PR- og kommunikasjonsbyråer som selger tjenester til private aktører, burde også være et relevant aspekt i spørsmålet om ulike gruppers mulighet til å delta og påvirke demokratiet. Dette medlem mener at stor konsentrasjon av formuer på få hender er et demokratisk problem, fordi det gir enkeltpersoner stor makt over andres arbeidsplasser, over verdiskapinga og samfunnsutviklingen. Som meldingen viser, er formuesulikheten stor i Norge, også sammenlignet med andre land, og spesielt helt øverst i fordelinga har få personer stor økonomisk makt. Dette medlem viser også til at denne makta går i arv mellom generasjoner, og at hvem som er foreldrene dine, dermed påvirker din økonomiske posisjon og innflytelse i samfunnet. Dette medlem viser til Rødts alternative statsbudsjett, hvor det er foreslått en dynastiskatt for å redusere denne typen økonomisk og demokratisk ulikhet, med økt skatt på store formuer, dynastiarv og aksjeutbytte.

7. Drivkrefter bak endringer i inntektsfordeling. Erfaringer fra andre land

7.1 Sammendrag

Tidligere kapitler i denne meldingen har rettet oppmerksomhet mot utviklingen i Norge de siste 20–30 årene. For å styrke grunnlaget for utformingen av politikk for vekst og fordeling, kan det være viktig også å se på erfaringer fra andre land og over et lengre tidsrom. Særlig kan andre europeiske land og USA ha høstet erfaringer som kan gi oss et bedre grunnlag for å vurdere mulige utfordringer fremover. Små, åpne økonomier som den norske kan bli sterkt påvirket av utviklingstrekk ute i verden.

Vekst og fordeling bestemmes ikke hver for seg, men av et samspill mellom mange forhold i samfunnet. Ser vi bakover i tid, har det vært et skiftende mønster i forholdet mellom økonomisk vekst og fordeling. Den

industrielle revolusjonen ga et kraftig løft til den økonomiske veksten i vår del av verden, men førte i starten også til større ulikhet. Fra annen verdenskrig og frem mot overgangen mellom 1970- og 1980-tallet var veksten høy, samtidig som ulikheten gikk betydelig ned. Etter dette har ulikheten gått noe opp igjen i mange land, mens den økonomiske veksten til dels har vært svakere.

Slike mønstre kan være resultat av felles, bakenforliggende utviklingstrekk, men det kan også være noen direkte koblinger mellom vekst og fordeling. Ulikhet i resultat er en naturlig følge av et system der den enkelte har mulighet til å bedre sin egen situasjon gjennom innsats, slik at høyere vekst går sammen med større ulikhet. Samtidig kan det tenkes at høy eller sterkt økende ulikhet kan slå negativt ut i den økonomiske veksten.

En mulig forklaring på at ulikheten har økt i mange land de siste 30 årene, er at arbeidstakernes andel av de samlede inntektene, lønnsandelen, har falt, mens eiernes andel har steget. Gjennom mye av forrige århundre var lønnsandelen relativt stabil i industrilandene. De siste tiårene har det imidlertid vært nedgang i andelen i en del, men ikke alle, land. Siden lønn er jevnere fordelt enn eierinntekt, bidrar en nedgang i lønnsandel til at ulikheten øker. Videre er det en tendens til økende lønnsforskjeller flere steder, bl.a. i form av en oppgang i lønnsinntektene til de aller høyest lønnede. I tillegg er det i noen land slik at lønnsveksten har vært lav i den nederste delen av lønnsfordelingen.

Teknologisk endring og sterkere internasjonal økonomisk integrasjon har løftet inntektene i mange land, og bidratt til å redusere fattigdom, men kan også ha bidratt til større inntektsforskjeller innad i land. I en del land kan globalisering og teknologisk utvikling også ha spilt sammen med endringer i lønnsdannelsen og konkurranseforholdene i produktmarkedene.

IKT-teknologi har bidratt til å gjøre det mer lønnsomt å erstatte deler av arbeidskraften med nye, mer sofistikerte maskiner, et utviklingstrekk som under noen forhold vil resultere i lavere lønnsandel. De siste tiårene har utviklingen innenfor IKT særlig løftet produktiviteten til høyt utdannet arbeidskraft. Samtidig har muligheten til å automatisere arbeidsoppgaver økt, herunder rutinepregede funksjonær oppgaver. I noen land kan det se ut til at etterspørselen etter arbeidskraft med middels kompetanse har avtatt relativt til etterspørselen i toppen og bunnen av kompetanseskalaen. Globalisering kan virke på lignende måte som teknologiske endringer, ved å endre forholdet mellom tilgang på og etterspørsel etter arbeidskraft med ulik kompetanse, når landene ses under ett. Særlig viktig er det at Kina og andre folkerike land i Asia har åpnet økonomiene sine mot resten av verden. Det har gitt en stor økning i tilbudet av arbeidskraft. Slike endringer kan spille seg ut gjennom handel, migrasjon og utflytting av produksjon.

I alle industrilandene er arbeidsmarkedene regulert gjennom lover og andre bestemmelser. Videre påvirkes markedenes virkemåte av landenes skatte- og stønadssystemer. Organisasjonene i arbeidslivet kan også spille en viktig rolle i lønnsdannelsen. De siste 30–40 årene har det vært en tendens til mindre koordinert lønnsdannelse i mange land, men ikke i alle. I tillegg har flere land endret skatte- og stønadssystemet med sikte på å øke yrkesdeltakelsen. Begge utviklingstrekkene kan ha trukket i retning av større inntektsulikhet, og begge kan henge sammen med teknologiske endringer, globalisering og medfølgende endringer i konkurranseforhold.

Teknologisk utvikling og nye måter å organisere økonomisk virksomhet på kan også ha bidratt til økt markedsmakt for produsenter. Analyser av utviklingen i mange land underbygger at prisene i en rekke næringer har økt mer enn (marginal)kostnadene de siste 30 årene, særlig i høyt utviklede økonomier. IMF har pekt på at lønnsandelen ser ut til å avta i næringer der konkurransen svekkes, og at det er en tendens til at lavere lønnsandel ledsages av høyere ulikhet. Videre finner IMF at svakere konkurranse etter hvert også reduserer insentivene til å investere, både i realkapital og i FoU. Dette kan ha langsiktige konsekvenser for størrelsen på produksjonen og dermed også for de inntektene som er til fordeling. Siden eierne gjerne befinner seg høyere oppe i inntektsfordelingene enn gjennomsnittskunden, vil høyere priser kunne gi større økonomisk ulikhet.

Økende inntektsulikhet i flere land har gitt opphav til en debatt om årsaker og konsekvenser, og om hva slags tiltak som kan dempe ulikheten eller redusere mulige negative virkninger av den. OECD er blant dem som har foreslått tiltak. Forslagene handler blant annet om å styrke dynamikken i næringslivet, gjøre arbeidsmarkedet mer inkluderende og legge til rette for livslang læring. Organisasjonen understreker at de spesifikke politikkanbefalingene må ses opp mot situasjonen og utfordringene i de enkelte landene og ikke oppfattes som en pakke av universalløsninger.

Det vises til meldingen for nærmere omtale.

7.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at Norge har en liten og åpen økonomi, som i stor grad er påvirket av internasjonale utviklingstrekk. Dette gjelder også for utviklingen i inntektsulikhet. Ulikheten i mange land har økt de siste 30 årene. Komiteen mener en mulig forklaring på dette er at lønnsandelen har falt, mens andelen til eierne har steget. Gjennom mye av forrige århundre var lønnsandelen relativt stabil i industrilandene. De siste tiårene har det imidlertid vært nedgang i andelen i en del, men ikke alle, land. Siden lønn er jevnere fordelt enn eierinntekt, bidrar en nedgang i lønnsandel til at ulikheten øker. Videre er det en tendens til økende lønnsforskjeller flere steder, blant annet i form av en oppgang i

lønnsinntektene til de aller høyest lønnede. I tillegg er det i noen land slik at lønnsveksten har vært lav i den nederste delen av lønnsfordelingen.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet De Grønne og Rødt, viser til at disse trekkene er sterkere for andre land enn Norge, hvor lønnsandelen har vært jevnere og lønnsnivået til lavt utdannede er relativt høyere enn i mange andre land. Flertallet mener dette kan være en av flere forklaringer på at ulikhetene i Norge er lavere enn i andre sammenlignbare land. Norge har i tillegg en velutviklet lønnsdannelse med et vel fungerende samarbeid mellom staten og partene i arbeidslivet, noe som bidrar til å redusere inntektsulikheten.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet De Grønne og Rødt viser til at en sterk fagbevegelse er en forutsetning for å lykkes med å redusere forskjellene. Internasjonalt viser bildet at land med lav organiseringsgrad har langt større forskjeller enn land med høy organiseringsgrad. Høyere organiseringsgrad betyr større forhandlingsmakt, blant annet om fordelingen av markedsinntektene mellom arbeid og kapital. Disse medlemmer peker på at regjeringen ikke har politikk for å øke organiseringsgraden, selv om dette er en forutsetning for å oppnå lavere ulikhet.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Miljøpartiet De Grønne viser til at teknologisk endring gir gevinster, men det er ingen automatikk i at gevinstene fordeles jevnt, tvert imot. Det krever politiske løsninger for å sørge for at det ikke skapes økte forskjeller. Digitalisering kan videre skape større forskjeller i arbeidsmarkedet. Mange jobber vil forsvinne som en følge av den teknologiske utviklingen, samtidig som mange nye skapes. Jobbene som skapes, vil ha andre kompetansekrav enn jobbene som forsvinner. Eksemplene er mange, men spesielt finansnæringen og handelsstanden er under press.

Disse medlemmer viser til at krig og konflikt, klimaendringer og jakten på økonomisk velstand skaper migrasjon. De internasjonale systemene for å håndtere migrasjon er skjøre og skaper politisk uro. Migrasjonen fører også til flere om beinet på arbeidsmarkedet og øker konkurransen om jobbene. I tillegg er klimaendringene over oss, og samfunnet må omstilles. Fremtidens jobber skal være grønnere enn dagens.

Disse medlemmer viser til at denne pakken av endringsmønstre gjør at flere frykter for jobbene sine og dermed inntekten sin. Vi kan ikke stå på sidelinjen og se

på de negative konsekvensene av globalisering, klimaendringer og digitalisering. Politikken må ta grep.

Disse medlemmer viser til at bygg- og anleggsbransjen i mange år har opplevd lavlønnspress, sosial dumping og ren arbeidslivskriminalitet. I bygg og anlegg har tilgang på billig arbeidskraft forsinket investeringer i digitalisering og teknologi, og produktiviteten har falt. Midlertidighet, uforutsigbare arbeidsvilkår og mangel på fagkompetanse gjennom flere ledd av underleverandører har bredt om seg.

Disse medlemmer viser til at kommunene er storinnkjøpere av tjenester fra denne bransjen og har derfor både ansvar og mulighet til å påvirke arbeidsforholdene. Skien og Telemark var for fire år siden først ute med å stille krav til sine leverandører om lønns- og arbeidsvilkår, lærlinger, fagarbeidere, HMS og tiltak mot svart arbeid. I Oslo har byrådet fulgt opp og utformet den enda mer progressive Oslo-modellen, hvor anskaffelseskontraktene har krav om tariff lønn mellom oppdrag, krav om faglærte håndverkere, minimum 10 pst. lærlinger og begrensning i antall ledd underleverandører.

Disse medlemmer viser til at arbeid er avgjørende for integrering. Sysselsettingen blant innvandrere er lavere enn for befolkningen for øvrig, og jo lengre fra Norge man kommer, jo høyere er også arbeidsløsheten. Høy innvandring og svakere arbeidstilknytning blant innvandrere enn for gjennomsnittet av befolkningen har bidratt til at antallet husholdninger med lavinntekt har holdt seg oppe. Over 100 000 barn vokser opp i lavinntektsfamilier. Selv om det også har blitt flere barn uten innvandrerbakgrunn som vokser opp i lavinntektsfamilier, er økningen særlig stor for barn med innvandrerbakgrunn. Flere får en dårligere oppvekst og en dårligere start i livet. Det svekker integreringen.

Disse medlemmer viser til at barn i slike familier får færre muligheter til å delta i fellesskapet. Fritidsaktiviteter, barnehage og SFO er kostbart, og lavinntekt ekskluderer. Barn som bor trangt, kan ha vanskelig for å ta med venner hjem og for å kunne konsentrere seg om skolearbeid. Foreldrene er gjerne utenfor arbeidslivet og kan dermed ha dårlige norskkunnskaper, som igjen kan svekke barnas språkutvikling. Faren for negativ sosial kontroll kan bli større, med foreldre som i liten grad deltar på fellesarenaene. Områder med store levekårsutfordringer bidrar til å reproducere forskjeller i samfunnet og gi reduserte muligheter resten av livet for de som vokser opp i utsatte nabolag.

Disse medlemmer mener at regjeringens politikk svekker sjansen for at innvandrere kommer i jobb og på den måten får familien ut av lavinntekt. Kutt i norsk opplæring på asylmottak og kutt i vellykka og målretta tiltak for å hjelpe hjemmевærende kvinner i jobb (Jobbsjansen) er eksempler på dette. Det samme er en for svak satsing på introduksjonsprogram og arbeids-

markedstiltak som faktisk gir kvalifikasjonene som er nødvendig for å lykkes i arbeidsmarkedet.

Disse medlemmer mener en for svak satsing på velferd og kommuneøkonomi svekker barnas mulighet til å delta i fritidstilbud og på fellesarenaer. Høyresiden har vært altfor passive i å utjevne forskjeller og sikre gode nabolag for alle. Regjeringens behovsprøvede velferdsordninger skaper fattigdomsfeller og kan bidra til å holde foreldrene ute av arbeidslivet. Gevinstene ved å gå ut i jobb blir for lave. Høyresiden har i mange år ført en bosettingspolitikk som gjør at nyankomne bosettes i områder med store levekårsutfordringer, noe som vanskeliggjør integreringen. Arbeiderpartiet og Senterpartiet vil ikke bosette flyktninger i slike områder.

Disse medlemmer mener digitalisering og teknologiutvikling er verktøy som kan gi enkeltmennesker mer frihet, gjøre næringslivet mer konkurransedyktig og bidra til at samfunnet tilbyr bedre velferd og utnytter fellesskapets ressurser bedre. Arbeidslivet blir bedre når maskiner kan bidra til at tunge løft og ulykker blir redusert, og når vi automatiserer bort rutinepregede oppgaver for å frigjøre tid og krefter på det mennesker gjør bedre enn maskiner. Nye teknologiske løsninger kan også sikre norske arbeidsplasser og bidra til at oppgaver som før ble flagget ut, utføres i Norge igjen.

Disse medlemmer viser til at økt digitalisering også kan ha noen ulemper. Dersom teknologiutviklingen fortsetter som i dag, risikerer vi en konsentrasjon av makt og rikdom hos noen få aktører. Flere sektorer har, når de digitaliseres, en logikk som medfører «winner-takes-all», hvor én dominerende aktør nærmer seg monopol. Dette er verken bra for oss som forbrukere eller for oss som samfunn. Det hindrer innovasjon, det gir urettferdig fordeling og flytter makt til noen få. Ettersom kunstig intelligens utvikles og kan anvendes på stadig flere områder, blir disse selskapene stadig mektigere. Deres enorme tilgang på data, kapital og talent gjør at de raskt kan ekspandere inn i nye markeder med overlegne produkter, eller kjøpe opp potensielle konkurrenter før de vokser seg store.

Disse medlemmer mener svak digitalisering av offentlig sektor kan presse frem privatisering. Dersom flere velferdstilbud privatiseres, vil forskjellene mellom folk øke. Offentlig sektor må gå foran i å ta i bruk ny teknologi, for å gi bedre tjenester til innbyggerne og utvikle en effektiv offentlig sektor. Dette kan også legge grunnlag for nytt norsk digitalt næringsliv som kan konkurrere på verdensmarkedet.

Disse medlemmer viser til at vi allerede merker effekten av klimaendringene, og vi ser det særlig i distriktene hvor flom, ras, tørke og andre ekstreme værphenomen blir en stadig vanligere del av hverdagen. Målsettingene for klimapolitikken er like, men tiltakene er forskjellige. Klimapolitikken må behandle distriktene og byene ulikt.

Disse medlemmer mener kollektivtrafikk og reduksjon i utslippene fra transport er det viktigste tiltaket i bynære strøk. I distriktene ligger fokuset på hvordan ressursene og den industrielle kompetansen i Distrikts-Norge kan brukes både for å redusere utslipp og for å produsere de produktene vi trenger i framtidens klimavennlige samfunn. I distriktene handler grønn transport om elektrifisering og omlegging til klimavennlig drivstoff.

Disse medlemmer mener klimaendringer og klimapolitikken påvirker rammebetingelsene for mange norske næringer. Etter hvert som olje- og gassindustrien vil utgjøre en mindre del av norsk økonomi, vil også inntektene og antallet arbeidsplasser i næringen gå nedover. Disse medlemmer mener vi må bygge på erfaringene og kunnskapene fra denne næringen slik at den kan videreutvikles og samtidig ta oss inn i nye næringer som offshore havvind og karbonfangst og -lagring. Fellesskapet må stille opp slik at arbeidstakere kan tilegne seg ny og riktig kompetanse.

Disse medlemmer viser til at tryggheten i fellesskapet er selve kjernen i den norske modellen. Trygge mennesker våger mer, yter mer og skaper mer. Det er ingen grunn til å skape en økonomisk krise og sette folk på gata for å nå klimamålene. Tvert imot må vi bruke den norske modellen med høy tillit, sterkt samarbeid mellom partene i arbeidslivet og flinke folk i jobb til å nå klimamålene.

Disse medlemmer mener at avgifter eller insentiver som premierer klimavennlige valg hos folk flest vil være lettere å bære for de som tjener mye, enn for de som tjener lite. Vi må gjøre det enkelt og mulig å gjøre klimavennlige valg i hverdagen. Disse medlemmer vil sikre rettferdig fordeling gjennom et mer progressivt skattesystem.

Disse medlemmer mener det må skapes flere fremtidsretta arbeidsplasser i hele landet. Disse medlemmers politikk for sysselsetting skiller seg fra høyresidens tilnærming. En ensidig satsing på skatte-kutt til de med mest fra før gir ikke en nødvendig jobbvekst. En systematisk satsing på det vi er gode på, og en aktiv offentlig innkjøpspolitikk bidrar til utvikling og innovasjon. Norge er et mangfoldig land, der regionene har sine fortrinn og ressurser. Nøkkelen til å lykkes ligger i å investere i hele landet, ikke selge Norge.

Disse medlemmer mener Norge har mange muligheter for økt verdiskaping og økt sysselsetting. For å realisere dette potensialet må næringspolitikken bli aktiv og målrettet, ikke nøytral og generell. Norge kan ikke bli best på alt, men satser vi målrettet, kan vi være verdensledende på områder hvor vi har spesielle fortrinn. Næringer som fornybar energi, maritime næringer, olje og gass og sjømat er eksempler på dette. I en tid hvor næringslivet møter store omstillinger som følge av globalisering, digitalisering og behovet for kraftig re-

duksjon av klimautslipp, kreves en mye mer aktiv og målretta politikk som bidrar til god utnyttelse av våre ressurser, kunnskap og muligheter slik at dette omsettes til økt verdiskaping og flere trygge arbeidsplasser.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet De Grønne og Rødt fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen gjennomføre en kraftigere områdesatsing i de store byene for å sikre gode nabolag og mindre forskjeller.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet mener internasjonal handel må støttes opp av god arbeidslivspolitik

Norge er en liten, åpen økonomi som har hatt stor nytte av adgang til det europeiske markedet.

I løpet av EØS-avtalens levetid har Norge hatt god økonomisk vekst og sysselsettingsvekst og en kraftig økning i reallønningene. Samarbeidet med Europa gjennom EØS har bidratt til at rundt 80 pst. av den norske eksporten går til EU, og at 70 pst. av importen kommer derfra.

Disse medlemmer viser til at det likevel er økende frustrasjon knyttet til EØS. Den uroen skal vi ta på alvor, for den er ikke uten grunn. Skal vi ha en åpen økonomi, må vi ha en sterkere velferdsstat og mer omfordeling enn en lukket økonomi. Bare ved å sørge for at gevinsten fra handel fordeles på en rettferdig måte, kan samfunnet opprettholde oppslutning om åpenhet mot verden. I Norge er det særlig arbeidsinnvandringen fra nye EU-land som har skapt utfordringer.

Disse medlemmer mener dette er tiltak som møter den uroen mange opplever at europeisk fellesmarked har ført med seg. Oslo-modellen viser tydelig at det er fullt mulig å regulere norsk arbeidsliv også innenfor EØS.

Disse medlemmer mener videre at regjeringen skylder feilaktig på EØS for lite populær høyrepolitikk. En annen bekymring som seiler opp, er kommunenes adgang til selv å bestemme hvordan velferdstjenester skal leveres. Høyresidens ideløge tilsier at de ønsker flere private aktører inn i velferdstjenestene. Men å skyve EØS foran seg, når de sier at ESA krever av oss at vi likebehandler offentlige og private, er ikke riktig. Også innenfor EØS-avtalen er det opp til norske myndigheter å bestemme hvor det faktisk skal være konkurranse, og dermed er krav om likebehandling av offentlige og private.

Disse medlemmer viser til at det regjeringsoppnevnte Hjelmeng-utvalget har fremmet oppsiktsvekkende forslag om privatisering av norske velferdstjenester – mot ønskene til folk flest i Norge. Dette er høyrepolitikk, og ikke noe som følger av at Norge er

medlem i EØS. Når privatisering begrunnes med ESA, slipper man kanskje vanskelige politiske diskusjoner, men ødelegger oppslutningen om vår viktigste handelsavtale.

Disse medlemmer vil hegne om vår viktigste handelsavtale. For å sikre oppslutning om EØS-avtalen vil vi ta følgende fire grep: 1) Oppfordre statlige innkjøpere til å følge Oslo-modellen med seriositetskrav for arbeidslivet. 2) Øke fagforeningsfradraget, for å styrke det organiserte arbeidslivet. 3) Forhindre konkurranseutsetting av offentlig velferd. 4) Forhindre sosial dumping.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Rødt påpeker at utvidelsene av Den europeiske union (EU) i 2004 og 2008 har medført at forskjellene i arbeidslivet i EU og EØS-området har økt kraftig. Disse medlemmer påpeker at deler av norsk arbeidsliv har endret seg betydelig etter hvert som EØS-avtalens konsekvenser med fri arbeidsinnvandring har gitt seg utslag. Organisasjonsgraden i deler av privat sektor er lav. Arbeidsinnvandrerne til Norge kommer gjerne fra land med høy arbeidsledighet, langt dårligere lønns- og arbeidsvilkår enn i Norge og mindre utbygde sosiale sikkerhetsnett.

Disse medlemmer påpeker at Norge gjennom EØS-avtalen har avgitt suverenitet og selvråderett, blant annet knyttet til regulering av det norske arbeidsmarkedet. Disse medlemmer mener Norge må gå imot enda mer avståelse av suverenitet til EU gjennom EØS-avtalen, blant annet for å motvirke sosial dumping og økte forskjeller i Norge. Disse medlemmer vil erstatte EØS-avtalen med handels- og samarbeidsavtaler med EU for å sikre Norges interesser.

Full sysselsetting og små inntektsforskjeller må være det overordnede målet i arbeidslivspolitikken. For å nå dette målet må tilbudssiden i det norske arbeidsmarkedet reguleres, slik at det skapes et balansert arbeidsmarked uten ledighet. Disse medlemmer påpeker at tiltak som gjennomføres av regjeringen eller foreslås av EU-vennlige opposisjonspartier, er dømt til å tape mot de sterke markedskreftene som fri flyt av arbeidskraft representerer. Bare ved å regulere arbeidsinnvandringen kan man oppnå balanse i norsk arbeidsliv og motvirke sosial dumping i utsatte yrker.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet De Grønne og Rødt viser til at selv om Norge i stor grad vil stå overfor mange av de samme utviklingstrekkene som gjør seg gjeldende internasjonalt, kan ikke dette brukes som argument for å ikke ha en aktiv politikk for reduserte forskjeller. Selv om forskjellene har økt også i Norge siden 1980-tallet, har vi likevel klart å beholde relativt lave inntektsforskjeller sammenlignet med mange andre land.

Dette viser at det er mulig å føre en politikk som bekjemper ulikhet også på nasjonalt plan.

Disse medlemmer viser til egne merknader under kapittel 3, hvor statistikken for lønnsandelen omtales. Når beregningen av lønnsandelen korrigeres for nedgangen i antall selvstendig næringsdrivende, får vi et klarere bilde av redusert lønnsandel i Norge.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til egne merknader om EØS-avtalen under kapittel 8.2 i denne innstillingen.

Dette medlem peker videre på at erfaringer fra andre land viser at økte forskjeller kan være vanskelig å reversere. Små forskjeller fører til at oppslutningen om omfordelende velferdsordninger øker. Dette samspillet er beskrevet av Erling Barth og Kalle Moene ved Universitetet i Oslo i artikkelen «Små lønnsforskjeller og store velferdsstater» i tidsskriftet «Søkelys på arbeidslivet» nr. 1-2 2010, hvor de blant annet skriver:

«På den ene siden har vi vist at små lønnsforskjeller gir store velferdsstater fordi en sammenpresset lønnsstruktur gir økt oppslutning om velferdsstaten. På den andre siden har vi en mekanisme som virker i arbeidsmarkedet: Store velferdsstater gir små lønnsforskjeller fordi velferdsstaten gir økt styrke til svake grupper i lønnskampen. Lønnsforskjellene går ned når velferdsstaten blir mer sjenerøs, i hovedsak fordi de laveste lønningene går opp.»

Små forskjeller og velferdsordninger understøtter dermed hverandre. Barth og Moene brukte observasjoner fra en rekke land over flere år til å se på hvordan dette samspillet fungerer i praksis. De kom fram til at når lønnsforskjellene først øker, så svekkes ofte oppslutningen om velferdsstaten. Dette skaper dermed en uheldig vekselvirkning hvor større forskjeller leder til enda større forskjeller.

Dette medlem viser til at også forskere i Det internasjonale pengefondet (IMF) har pekt på hvordan økt ulikhet kan føre til mer ulikhet. I diskusjonsnotatet «Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective» fra 2015 skriver de at økende ulikhet fører til at mer makt samles hos en økonomisk elite, noe som kan resultere i økt politisk press for nedbygging av velferdsgoder, noe som igjen går aller verst ut over de med lavest inntekt.

Dette medlem viser til at det dermed er grunn til å frykte for at forskjellene kan bli vanskeligere å bekjempe jo lenger en venter. Det haster derfor med å innføre politiske tiltak for å redusere forskjellene.

Dette medlem peker på at det har skjedd en kraftig endring i debatten om økonomisk ulikhet internasjonalt de siste årene, støttet opp av forskning. OECD-rapporten «In It Together: Why Less Inequality Benefits All» viser at dersom ulikheten ikke hadde økt fra 1985 til 2005, ville den samlede økonomiske veksten i OECD-

landene vært 4,7 prosentpoeng større. Her er rapporten også tydelig på at dette ikke handler om tiltak rettet kun mot de aller fattigste. Tvert imot er det viktig med brede tiltak som løfter inntektene til de nederste 40 prosentene av befolkningen. Dette medlem viser videre til at troen på at skattelett fører til vekst, har blitt kraftig svekket i den internasjonale debatten. I det overnevnte diskusjonsnotatet fra IMF går forfatterne gjennom sammenhengen mellom omfordeling, ulikhet og vekst. De konkluderer med at omfordeling virker positivt på vekst på grunn av de positive effektene av mindre ulikhet. De slår videre fast at det internasjonalt er lite bevis for de påståtte vekstødeleggende virkningene av omfordeling via skattesystemet på et makroøkonomisk nivå.

8. Regjeringens innsats for å motvirke ulikhet

8.1 Sammendrag

Regjeringens innsats for å motvirke ulikhet og videreføre et samfunn med høy velferd retter seg særlig mot utdanning, integrering og arbeid. Inntektsutvikling og inntektsfordeling bestemmes i et samspill mellom mange forhold, der både utformingen av politikk og medvirkning i markedene har betydning. Regjeringen vil motvirke utenforskap og legge til rette for et sosialt bærekraftig samfunn der flest mulig kan bidra som en del av fellesskapet. Da må vi se innsatsen for høy sysselsetting og mindre utenforskap, god utdanning, integrering, helse og andre områder i sammenheng. Høy sysselsetting er en bærebjelke for velferdsordningene våre. Ordningene må derfor utformes slik at de inviterer til deltakelse og innsats. Samspillet mellom overføringer og skatt må ikke lede inn i stønadsfeller, der den økonomiske gevinsten av å arbeide blir lav for enkelte grupper.

Det vises til meldingen for nærmere omtale.

De konkrete tiltakene som er beskrevet i denne meldingen, dekkes innenfor statsbudsjett for 2019. Meldingen peker også på temaer som vil bli utredet videre. Økonomiske og administrative konsekvenser av eventuelle tiltak vil bli kartlagt i utredningsarbeidet. Tiltak som krever bevilgningsøkninger, vil bli fremmet for Stortinget i forbindelse med de årlige budsjettene. Gjennomføringen av nye tiltak må vurderes ut fra den økonomiske situasjonen.

8.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Senterpartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, mener den viktigste innsatsen mot ulikhet, utenforskap og fattigdom er å sørge for at flest mulig har en jobb og en sikker arbeidsinntekt. Flertallet ønsker derfor å videreføre et samfunn med høy velferd og lav ulikhet gjennom satsing på utdanning, integrering og arbeid. Det må legges

til rette for at det kan skapes arbeidsplasser og at flest mulig kan bli en del av det fellesskapet arbeidslivet utgjør. Velferdsordningene må innordnes slik at det alltid lønner seg å jobbe, og skattesystemet må være vekstfremmende og legge til rette for styrket konkurransekraft, slik at det skapes flere nye og lønnsomme arbeidsplasser.

Et annet flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, viser til at regjeringen har invitert til en inkluderingsdugnad, der felles innsats fra offentlige og private aktører skal få flere med nedsatt funksjonsevne eller hull i CV-en over i faste, ordinære jobber. Videre er lønnstilskuddsordningen forenklet slik at flere skal ta den i bruk. Bevilgningen til individuell jobbstøtte og antall plasser for varig tilrettelagt arbeid er økt. For å styrke den enkeltes muligheter til å komme i arbeid og bli selvforsørget er det innført aktivitetsplikt for sosialhjelpsmottakere under 30 år. Dette flertallet viser til at det i Granavolden-erklæringen er varslet at denneplikten skal utvides til å gjelde alle under 40 år.

Dette flertallet viser til at overgang fra helselaterte trygdeordninger til arbeid kan gi store velferdsgevinster. Dette flertallet viser til at regjeringen har gjennomført flere endringer i regelverket for arbeidsavklaringspenger som trådte i kraft i 2018. Færre skal komme inn på ordningen, maksimal stønadperiode er korthet ned og personene som er i ordningen, skal få raskere og mer individuelt tilpasset bistand. Dette flertallet mener at dette gjør ordningen mer arbeidsrettet og dermed er et viktig bidrag til å på sikt redusere ulikheten i samfunnet.

Dette flertallet mener det må legges bedre til rette for å utnytte og heve innvandrernes kompetanse og sørge for at flere innvandrere kommer inn i arbeidslivet. Dette flertallet viser til at regjeringen har lagt frem en strategi for integreringspolitikk, med vekt på utdanning, kvalifisering og kompetanse som kan gi flere en mulighet for arbeid.

Dette flertallet viser til at et bærekraftig velferdssamfunn er avhengig av høy sysselsetting, og at regjeringen derfor har satt ned et ekspertutvalg som skal vurdere tiltak for å øke sysselsettingen. Ekspertgruppen skal blant annet analysere hvordan sysselsettingen og mottak av inntektssikringsytelser har utviklet seg i Norge, og foreslå tiltak som kan bidra til at flere kommer i arbeid, at flere får utnyttet sin arbeidsevne, og at færre får unødig langvarige stønadsforløp eller faller utenfor arbeidslivet på en varig stønad. Gruppen er også bedt om å vurdere mulige tiltak for å øke yrkesdeltakelsen blant personer som har nedsatt funksjonsevne eller nedsatt produktivitet.

Dette flertallet viser til at arbeidskraften er vår viktigste ressurs i samfunnsøkonomisk forstand. Ar-

beidskraften, eller nåverdien av nordmenns fremtidige arbeidsinnsats, står for hele 75 pst. av Norges nasjonalformue, ifølge Finansdepartementet. Dette flertallet mener et av de viktigste tiltakene for å sikre fremtidens arbeidsstyrke og dermed skape et bærekraftig samfunn med muligheter for alle, er å investere i små barns utvikling. Dette fordi de første leveårene legger grunnlaget for fremtidig læring, adferd og helse. Utviklingen er et samspill mellom barnets gener, miljø og sosiale erfaringer, særlig gjennom samhandling med voksne. Dette flertallet viser til at de aller fleste foresatte er barnets første, viktigste og tryggeste omsorgspersoner. Dernest spiller andre voksne i barnets liv, for eksempel barnehageansatte, en viktig rolle. Omsorgsfulle relasjoner med trygge og deltakende voksne er sentralt for en sunn utvikling. Uheldige faktorer som vedvarende høyt stress og usikkerhet i oppveksten kan gi betydelige negative konsekvenser for barns utvikling.

Dette flertallet mener dette underbygger at tidlig innsats i barns liv er sentralt, og at politikk som støtter opp om foreldrenes samliv og foreldreskap og som gir rom for at foreldre kan ha tid med barna sine, er et gode for samfunnet. Dette flertallet viser til at regjeringen har styrket bevilgningene til familievernnet for å hjelpe foreldre med vanskeligheter, konflikter eller kriser. Dette flertallet viser videre til at regjeringen er opptatt av at helsestasjonene har tilstrekkelig med ressurser, blant annet for å kunne hjelpe familier i faresonen for vold, overgrep og andre faktorer som er skadelige for barna. Engangsstønaden er økt vesentlig siden 2013. Flertallet av mottakerne av engangsstønad har lav inntekt, og engangsstønad kan bidra til at barna i disse familiene i det første, viktige leveåret kan vokse opp med bedre og mer stabile økonomiske rammer. Det er også viktig med ordninger som sikrer familiene valgfrihet til å organisere hverdagen slik de ønsker. Dette flertallet viser til at regjeringen vil gjennomføre barnehagenormen for å sikre høy voksentetthet i barnehagene og legge til rette for et best mulig samspill mellom barn og voksne i barnehagene. Barnetrygden ble økt for første gang på over 20 år i 2019. Høyere barnetrygd vil særlig ha betydning for familier med lav inntekt.

Dette flertallet viser til at barn som rammes av lavinntekt eller utenforskap, kan få redusert mulighet til å skape sitt eget gode liv, og at fattigdom påvirker helse, utdanningsmuligheter og sosiale nettverk. Dette flertallet viser til at innsatsen rundt levekårsutsatte barn og barnefamilier er styrket for å legge til rette for at alle barn og unge får en trygg og god oppvekst. Bevilgningene til foreldrestøtte, barnevernet, rus- og psykiatriomsorgen og arbeidet mot vold og overgrep er økt. Ungdommer i lavinntektsfamilier har fått mer i skolestipend, og det er satt i gang et prøveprosjekt med gratis deltids plass i SFO. Nasjonal tilskuddsordning for inkludering av barn i lavinntektsfamilier, tidligere Nasjonal

tilskuddsordning mot barnefattigdom, er økt til om lag 310 mill. kroner i 2019, opp fra et nivå på om lag 100 mill. kroner i 2014. Ordningen bidrar til at barn fra sosialt og økonomisk vanskeligstilte familier kan delta på ferie- og fritidsaktiviteter. Røde Kors, Blå Kors, Redd Barne og Kirkens Bymisjon er noen av de store tilskuddsmottakerne.

Dette flertallet viser til at en god utdanning legger grunnlaget for et samfunn med små forskjeller og muligheter for alle. Dette flertallet mener derfor at tidlig innsats er viktig for å gi alle barn gode muligheter, uavhengig av bakgrunn. Dette flertallet viser til at regjeringen har satset på tidlig innsats gjennom å sørge for en tydelig sosial profil i utdanningspolitikken, blant annet gjennom tiltak for å redusere økonomiske hindringer for at barn går i barnehage. Innsatsen rettet mot lavinntektsfamilier er målrettet i form av inntektsgrense for foreldrebetaling og gratis kjernetid i barnehage for familier med lav inntekt. Videre er det innført et seksårig forsøk med gratis barnehage og SFO for at flere barn skal kunne benytte seg av disse tilbudene. Det er også opprettet et eget øremerket tilskudd som skal gå til informasjons- og rekrutteringsarbeid overfor familier med minoritetsbakgrunn. Dette flertallet viser til at minoritetsspråklige barn som har hatt gratis kjerne-tid i barnehage, har bedre faglig utvikling i skolen enn barn som ikke har hatt tilbudet, og at det er særlig positive resultater for barn fra familier med lav inntekt.

Dette flertallet viser til at frafall i utdanningsløpet ofte er en grunn til utenforskap senere i livet. Dette flertallet mener derfor det er gledelig at frafallet i videregående opplæring er på vei ned, samtidig som flere elever er mer til stede i undervisningen som et resultat av innføringen av fraværgrensen. Dette flertallet viser til at gjennomføringen øker mest blant elever på yrkesfag og elever med lavt utdannede foreldre eller svake karakterer fra grunnskolen. En viktig faktor for å motvirke frafall innen yrkesfag er å sørge for tilstrekkelig antall lærlingplasser. Dette flertallet viser til at lærlingtilskuddet har økt med 21 000 kroner per kontrakt siden 2013. Regjeringen har også innført krav om bruk av lærlinger for å vinne offentlige anbud og en merkeordning for lærlingebedrifter. Det er også signert en samfunnskontrakt med partene i arbeidslivet for å sørge for flere lærlingplasser. Dette flertallet viser også til at regjeringen har varslet – som ledd i det videre arbeidet med å skaffe flere lære-plasser – at de økonomiske ordningene skal bedres, og at regjeringen vil sørge for at det offentlige tar inn flere lærlinger.

Dette flertallet viser til at sysselsettingsandelen er lavere blant innvandrere enn for befolkningen sett under ett. God integrering er derfor et viktig tiltak mot ulikhet og utenforskap. Dette flertallet viser videre til at andelen barn som lever i familier med vedvarende lav inntekt, er betydelig høyere blant innvandrere enn i

befolkningen for øvrig. Hovedårsaken til økningen i antall barn som vokser opp i barnefattigdom de siste årene, er økt innvandring.

Dette flertallet viser til at regjeringen har lagt frem en integreringsstrategi med mål om økt deltakelse i arbeids- og samfunns-liv blant innvandrere. Dette er viktig for å sikre økonomisk og sosial bærekraft, muligheter for alle og et velferdssamfunn med tillit, samhold og små forskjeller. En hovedårsak til lav sysselsetting, særlig blant flyktninger, er mangel på den formelle kompetansen som det norske arbeidslivet etterspør. Dette flertallet viser til at om lag 70 pst. av flyktningene som kom til Norge i 2015 og 2016, hadde ingen utdanning eller kun grunnskole som høyeste fullførte utdanning.

Dette flertallet viser til at regjeringen har varslet at den vil forbedre norskundervisningen for å legge til rette for at alle som bor i Norge, kan snakke og forstå norsk, blant annet gjennom å erstatte kravet om antall timers undervisning i norsk, med et krav om at alle faktisk lærer seg norsk. Fra 1. september 2018 har asylsøkere i mottak plikt til å delta i norskopplæring. Dette flertallet viser videre til at regjeringen også har varslet at den vil innføre et krav om at personer som ikke kan norsk og som mottar sosialstønad, må fortsette med norskopplæring. I tillegg økes kvaliteten i norskopplæringen, blant annet gjennom kompetansetiltak for lærerne. Videre vil regjeringen legge til rette for at flere kan ta fagbrev og annen formell kvalifisering som et ledd i introduksjonsordningen og videreutvikle tilbudet om kompletterende utdanning for flyktninger som har tatt høyere utdanning i hjemlandet innenfor sykepleie, læreryrket eller teknologi.

Dette flertallet mener gode helse- og omsorgstjenester er viktig for å øke levealderen, livskvaliteten og for å redusere ulikheten innen helse. Dette flertallet viser til at ventetidene ved sykehusene er redusert med 15 dager siden 2013, og at helsebudsjettene har økt i hvert eneste budsjett. Dette flertallet mener at dette, sammen med økningen i tilgjengelighet, kapasiteten og kvalitet i sektoren, bidrar til et mer likeverdig og bedre tilbud for alle innbyggere. Regjeringens prosjekt innen helse- og omsorgssektoren er at pasienten skal stå i sentrum for alle endringer. Dette flertallet viser til at ordningen med fritt behandlingsvalg gir alle et mer likeverdig helsetilbud og sørger for å redusere ulikheten i helse, gjennom at staten betaler for behandlingen uavhengig av pasientens inntekt. Dette flertallet mener at ordningen også bidrar til å gi pasienten muligheten til å velge det tilbudet som passer best.

Dette flertallet viser til at barn som rammes av lavinntekt eller utenforskap, kan få redusert mulighet til å skape sitt eget gode liv, og at fattigdom påvirker helse, utdanningsmuligheter og sosiale nettverk. Dette flertallet viser til at innsatsen rundt levekårsutsette

barn og barnefamilier er styrket for å legge til rette for at alle barn og unge får en trygg og god oppvekst. Bevilgningene til familievern, foreldrestøtte, helsestasjon- og skolehelsetjenesten, barnevernet, rus- og psykiatriomsorgen og arbeidet mot vold og overgrep er økt. Ungdommer i lavinntektsfamilier har fått mer i skolestipend, og det er satt i gang et prøveprosjekt med gratis deltids plass i SFO. Nasjonal tilskuddsordning for inkludering av barn i lavinntektsfamilier, tidligere Nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom, er økt til om lag 310 mill. kroner i 2019, opp fra et nivå på om lag 100 mill. kroner i 2014. Ordningen bidrar til at barn fra sosialt og økonomisk vanskeligstilte familier kan delta på ferie- og fritidsaktiviteter. Røde Kors, Blå Kors, Redd Barna og Kirkens Bymisjon er noen av de store tilskuddsmottakerne. Satsene for engangsstønad er økt de siste årene. Dette bidrar på kort sikt til å minske ulikheter i inntekt og hindre fattigdom for familier som ikke har opparbeidet rett til foreldrepenger. Barnetrygden ble økt fra mars 2019, for første gang siden 1996. Dette vil kunne ha stor betydning for mange lavinntektsfamilier.

Dette flertallet viser til at skattesystemets viktigste oppgave er å finansiere fellesgoder, offentlige tjenester og overføringer. Dette gir grunnlaget for utjevning av muligheter og omfordeling av inntekt. Samtidig påpeker dette flertallet at skattesystemet påvirker arbeidstilbud, forbruk, sparing, risikotaking og investeringer og dermed også evnen til omstilling og vekst. Dette flertallet mener derfor det er viktig at skattesystemet innrettes mest mulig effektivt og legger til rette for arbeid og investeringer.

Dette flertallet viser til at det samlede skatte- og avgiftsnivået er blitt redusert med om lag 25 mrd. kroner siden 2013. For en gjennomsnittlig familie med to helt vanlige inntekter utgjør dette 10 000 kroner lavere skatt enn med skattesystemet under den rød-grønne regjeringen. Dette flertallet mener dette bidrar til å gjøre økonomien bedre for de fleste familier, og viser til at om lag halvparten av personskattelettelsene har gått til dem som tjener under 600 000 kroner. Norge har et svært omfordelende skattesystem. De 10 pst. av befolkningen med høyest personskatt bidrar med om lag 38 pst. av den samlede innbetalte personskatten til staten. Dette er den samme andelen som under den rød-grønne regjeringen. Kombinasjonen av et progressivt skattesystem og at disse skatteinntektene brukes både på universelle ordninger som utdanning og trygg helsebehandling for alle og målrettede tiltak for å få flere i arbeid, er etter dette flertallets mening det viktigste bidraget til å opprettholde små forskjeller i Norge.

Dette flertallet viser til at arveavgiften ble fjernet fra 1. januar 2014. Gjennomsnittlig arveavgift i kroner var grovt sett ganske lik for personer som betalte arveavgift, uavhengig av hvilken inntektsdesil de tilhørte i befolkningen, og dette flertallet mener derfor arve-

avgiften ikke var et kraftfullt virkemiddel for omfordeling. I tillegg var avgiften utformet med en rekke svakheter. Verdsettingen av mottatte formuesobjekter reflekterte i mange tilfeller ikke de reelle verdiene. Dette gjaldt særlig verdsettingen av ikke-børsnoterte aksjer. Videre var det forholdsvis gode muligheter til å tilpasse seg reglene, slik at man unngikk avgift på hele eller deler av arven. Dette flertallet er derfor positive til at arveavgiften er avviklet, noe som blant annet reduserer likviditetsbelastningen ved generasjonsskifte i familiebedrifter og ved overføring av familieeiendommer.

Dette flertallet viser til at Norge er et av få land med formuesskatt, en skatt som gjør det mindre lønnsomt å spare, og som øker kapitalkostnadene for norske bedrifter. Dette flertallet mener at arbeidslivet er en viktig arena for å utjevne forskjeller, og at forslagene om økt skattlegging av norske arbeidsplasser gjennom økt formuesskatt fra for eksempel Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti i praksis vil øke forskjellene mellom folk med og uten jobb.

Dette flertallet mener arbeid mot kapitalflukt og skatteunndragelser er viktig for å redusere økonomisk ulikhet. Dette flertallet viser til at regjeringen prioriterer arbeidet mot kapitalflukt og skatteunndragelser høyt og deltar aktivt i det internasjonale samarbeidet for å motarbeide hemmelighold.

Dette flertallet viser videre til at regjeringen har sørget for at Norge i en årrekke har vært en aktiv pådriver i det internasjonale arbeidet for økt åpenhet og utveksling av opplysninger for skatteformål. Det norske nettverket av skatteavtaler og andre internasjonale avtaler legger til rette for slik utveksling av opplysninger. Nettverket omfatter i dag rundt 140 jurisdiksjoner, inkludert samtlige jurisdiksjoner som ble klassifisert av OECD som skatteparadiser på 2000-tallet. Gjennom OECD-arbeidet har Norge også inngått eller tiltrådt avtaler for å sikre seg automatiske opplysninger om finansielle kontoforhold fra over 100 jurisdiksjoner over hele verden. I tillegg er det inngått avtaler om automatisk utveksling av land-for-land rapporter med over 75 jurisdiksjoner. Gjennom BEPS-prosjektet utveksles det opplysninger om forhåndsavtaler mellom skattytere og skattemyndighetene. Dette flertallet mener regjeringens arbeid for å motvirke skatteunndragelser er et viktig bidrag for å redusere ulikheten og sørge for at betaler sin rettmessige andel i skatt.

Dette flertallet viser til at mer enn 80 pst. av husholdningene eier sin egen bolig. Dette flertallet mener dette er et viktig bidrag til trygghet for husholdningenes økonomi. Dette flertallet mener at det bør legges til rette for at flere kan eie sin egen bolig. Kostnadene knyttet til bygging av boliger og det å eie bolig bør derfor reduseres. Dette flertallet mener på denne bakgrunn at det bør reguleres flere boliger, urimelige

og kostnadsdrivende krav til boligbygging bør fjernes, og eiendomsskatten i kommunene bør reduseres.

Dette flertallet viser til at andelen eldre i gruppen som lever med vedvarende lavinntekt, er fallende. Andelen alderspensjonister med vedvarende lavinntekt har gått ned fra i underkant av 30 pst. på slutten av 90-tallet til i underkant av 10 pst. i 2017. Fra og med september 2019 vil enslige pensjonister ha fått økt pensjonen med 12 000 kroner i året siden 2013. Alderspensjonister har også fått bedret økonomi gjennom skattelettelser til alderspensjonister. Dette flertallet viser til at dette er med på å bidra til å redusere antallet eldre som lever med vedvarende lavinntekt, og bidrar til å redusere ulikheten. I tillegg har regjeringen betydelig redusert avkortningen av pensjon til gifte og samboende pensjonister.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet De Grønne og Rødt fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen fremme forslag om forsterkede tiltak mot overskuddsflytting og mer finansiell åpenhet.»

«Stortinget ber regjeringen styrke Skatteetatens og Økokrims muligheter til å avdekke og straffeforfølge skatteunndragelse og annen økonomisk kriminalitet.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Miljøpartiet De Grønne viser til merknader under de andre kapitlene for omtale av regjeringens manglende forståelse av økte forskjeller, manglende innsats for å redusere forskjeller i inntekt som oppstår på arbeidsmarkedet, manglende innsats innenfor utdanning, helse og sosial deltakelse samt manglende evne til å ta tak i de negative effektene en rekke globale trender har på økonomisk ulikhet. I tillegg fører regjeringen en skattepolitikk som forverrer problemet.

Disse medlemmer mener vi trenger et mer omfordelende skattesystem.

Et progressivt skattesystem der de som har mest, bidrar mest, har vært sentralt i Norge i svært mange år. Skattesystemet er av avgjørende betydning for en jevn fordeling. Vi ser at de rikeste blir rikere, og vi trenger et mer omfordelende skattesystem. Det er imidlertid mange utfordringer. Kapitalen er langt mer mobil enn mennesker og kan enkelt flyttes ut av land med høy skatt. Norsk økonomi er en liten og åpen økonomi. Vi er avhengig av å ha tilgang til verdensmarkedet for å eksportere varer og tjenester. Økt kapitalmobilitet har tvunget frem lavere skatter internasjonalt. I OECD-landene er selskapsskattene om lag halvert siden begynnelsen av 1980-tallet. Det er vanskelig for et land som Norge å

oppretholde helt andre skattesatser enn våre naboland, dersom produksjon i Norge fremdeles skal fremstå som lønnsomt.

All den tid vi ikke har bedre løsninger for andre skatteinntekter, viser disse medlemmer til at hensynet til konkurranse gjør at vi må vurdere selskapsskattesatsen når andre land gjør det samme, men at det ikke er nødvendig at Norge leder an i kappløpet mot bunnen. Skattekuttet går til syvende og sist ut over finansieringen av vår felles velferd. Det fører også til at kapitaleiere får mer overskudd, og dermed kan formuene vokse enda raskere. Det er imidlertid av avgjørende betydning at vi ikke samtidig kutter i andre skatter med utjammende effekt. Derfor har Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Miljøpartiet De Grønne vært kritiske til å kutte generelt i formuesskatten uten samtidig å gjøre grep som sikrer omfordeling. De 1 000 rikeste personene i Norge har fått 1,3 mill. kroner hver av regjeringen bare i formuesskattekutt. Til sammen har de 10 pst. rikeste fått 8 mrd. kroner i skatteutt.

Disse medlemmer er uenige i denne prioriteringen. Regjeringen har lenge argumentert med at skatteuttene er selvfinansierende, men innrømmer selv at det ikke er grunnlag for å budsjettere med eventuelle dynamiske effekter av skatteuttene. Disse skatteuttene til de som har mest, har ikke ført til økte investeringer og nye arbeidsplasser. Bedriftseiernes formue øker som følge av dette. Ulikhetsforsker Rolf Aaberge i SSB har estimert verdien av tilbakeholdte overskudd i bedriftene og finner at forskjellene i Norge er langt høyere enn offisiell statistikk viser, på grunn av dette.

Disse medlemmer mener regjeringens iver etter å senke skattene til de rikeste er et rent eksperiment i økonomisk teori og konservativ ideologi.

Disse medlemmer vil at de de som har mest, bidrar mer, slik at vi kan opprettholde det sterke fellesskapet i Norge. Formuesskatten er én av de mest omfordelende skattene vi har, og er dermed et verktøy for å stoppe utviklingen med økte forskjeller. Litt mer skatt til dem som tåler det, betyr mer å rutte med for dem som trenger det.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet De Grønne og Rødt viser til at regjeringen ble pålagt å legge frem en melding om ulikhet, jf. vedtak nr. 3 (2017–2018), 11. oktober 2017:

«Stortinget ber regjeringen fremme en stortingsmelding om tiltak mot den økende ulikheten i makt og rikdom i Norge.»

Disse medlemmer peker på at meldingen ikke inneholder noen nye tiltak mot de økte forskjellene, men kun omtaler allerede eksisterende politikk. Disse medlemmer mener på denne bakgrunnen at meldin-

gen ikke svarer på Stortingets vedtak i tilfredsstillende grad.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen undersøke de fordelingsmessige konsekvensene av kuttene i ytelser og velferdsordninger, inkludert kuttene i bostøtte, kuttene i uføres barnetrygd, kutt i kjøpekraften for alderspensjonister, kuttene i fri rettshjelp, kutt i overgangsstønad for enslige forsørgere, kutt i stønad til bil for dem som er avhengige av det for å komme seg til butikken eller legen, kuttene i fødselsomsorgen, kuttet i arbeidsavklaringspenger og kuttene i kriminalomsorgen og domstolene. Resultatene av undersøkelsen skal legges fram for Stortinget senest sammen med forslaget til statsbudsjett for 2020.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet viser til at med Arbeiderpartiets og Senterpartiets skatteopplegg vil fire av fem nordmenn få litt lavere skatt. Personer med inntekt lavere enn omtrent 750 000 kroner får lavere skatt. Personer med inntekter over dette få en skatteskjerpelse. Slik blir fordelingen mellom lavtlønte og høytlønte mer rettferdig. I tillegg er det en enkel måte å redusere de økonomiske forskjellene på.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Miljøpartiet De Grønne viser til at regjeringen har argumentert med at skatteuttene ville gagne næringslivet og øke investeringene. Det har ikke skjedd. Skatteuttene er ikke annet enn et økonomisk eksperiment. Likevel fortsetter eksperimentet i 2019 ved at man setter ned selskapsskatten til 22 pst. I skatteforliket ble det enighet om at satsen i alminnelig inntekt for selskaper og person reduseres til 23 pst. innen 2018, og at ytterligere reduksjoner skulle vurderes i lys av utviklingen internasjonalt, da spesielt i våre naboland. En selskapsskattesats på 23 pst. er om lag på linje med gjennomsnittet i OECD.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet mener at regjeringen ikke gjør nok i kampen mot skatteomgåelse. Regjeringen gjemmer seg i for stor grad bak internasjonale prosesser og unnlater å ta nødvendige initiativer selv både nasjonalt og internasjonalt. Disse medlemmer viser til egne merknader i Innst. 164 S (2017–2018) og Innst. 338 S (2016–2017) for en mer utførlig beskrivelse av dette.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til at Sosialistisk Venstreparti har foreslått en rekke tiltak mot økende ulikhet. I Sosialistisk Venstrepartis alternative statsbudsjett for 2019 foreslås det helhetlige grep i skattesystemet, hvor skatten på formue, arv og eiendom økes, mens skatt på arbeid foreslås

redusert. I tillegg ble maksimalt fradrag for fagforeningskontingent foreslått økt, noe som vil bidra til økt organiseringsgrad.

Dette medlem viser til at fordelingseffektene av forslagene er svært gode, og at alle med inntekt opp til 600 000 kroner får lavere skatt enn med regjeringens opplegg. For de aller fleste husholdninger ville det lavere skattenivået mer enn kompensert for forslagene om økte miljøavgifter i Sosialistisk Venstrepartis alternative statsbudsjett. På den måten kan en sikre en omlegging av skatte- og avgiftssystemet som styrker både fordelingen og miljøet.

Dette medlem viser til egne merknader i kapittel 7.2, og omtalen av internasjonal forskning om de manglende effektene av skatteutt. Dette medlem viser til at det finnes svært lite forskningsmessig belegg for å hevde at skatteutt til de rikeste har samfunnsøkonomisk positive konsekvenser. Derimot er det på det rene at slike skatteutt fører til økte økonomiske forskjeller, noe som igjen skader økonomien som helhet. Regjeringens skattepolitikk er dermed basert på gammelt tankegods uten forankring i virkeligheten.

Dette medlem viser videre til forslagene i Sosialistisk Venstrepartis alternative statsbudsjett 2019 om blant annet økt barnetrygd, innføring av offentlig tannhelsetjeneste og heldagsskole med mer praktisk og variert undervisning, lekser i skoletiden, mat og fysisk aktivitet.

Reformer for lavere økonomiske forskjeller

Dette medlem viser til at det er behov for omfattende reformer som videreutvikler velferdsstaten, styrker fagforeninger og sikrer folkestyret, for å bygge et samfunn med små forskjeller. Dette medlem peker på at å sikre at alle barn får delta på lik linje, er en investering for framtida. Dette medlem viser til at Sosialistisk Venstreparti har gratis barnehage som mål. Det er videre behov for en skole der alle barn kan lære, mestre og trives. En inkluderende heldagsskole med en praktisk og variert skoledag, mer fysisk aktivitet, skolelekser og mat vil bidra til å utjevne noen av de sosiale forskjellene. Det er et mål å sikre gratis skolefritidsordning i hele landet.

Dette medlem mener at alle skal ha tilgang på trygge og tilgjengelige helsetjenester, uavhengig av størrelsen på lommeboka og uansett hvor de bor. Det er derfor et mål for Sosialistisk Venstreparti at ingen skal måtte utsette tannlegebesøk på grunn av dårlig økonomi. Dette medlem mener det er på høy tid med en tannhelsereform. Sosialistisk Venstreparti har foreslått å utvide det offentlige tannhelsetilbudet, med mål om at ingen skal måtte betale mer enn 2 500 kroner i tannlegeutgifter per år.

Dette medlem viser til at psykisk helse og rusfeltet trenger et reelt løft. Den massive nedbyggingen av

sengeplasser i sykehuspsykiatrien må reverseres, og midler øremerkes til utbygging av det psykiske helsetilbudet i kommunene. Sosialistisk Venstreparti vil styrke kommunenes økonomi, sikre en skikkelig bemanning i helse- og omsorgstjenestene og en eldretjeneste formet etter innbyggernes behov. Dette medlem mener at dagens foretaksmodell må erstattes av demokratisk styring av sykehusene, der målet om likeverdige helsetjenester for alle i hele landet skal styre prioriteringene.

Dette medlem peker på at uttak av profitt ikke bør være en del av moderne og trygge velferdstjenester. Fellesskapets penger skal gå til gode barnehager med nok ansatte, et trygt barnevern, en verdig eldreomsorg med høy kompetanse på alle velferdsarenaer, og ikke til profitt. Derfor bør det ikke være mulig å ta ut profitt innen velferdstjenester som er finansiert eller delfinansiert av det offentlige, som barnehager, barnevern og eldreomsorg.

Dette medlem viser til at Nav må gjenreises som sikkerhetsnett. Makten må flyttes til møtet mellom fagfolk og dem som trenger tjenestene.

Et bedre skattesystem

Dette medlem peker på at skattesystemet kan og bør bli langt mer omfordelende enn i dag. De med best økonomi har liten eller ingen skatt på formue, arv og eiendom. Det er derfor nødvendig med høyere skatt på formue og høye inntekter og å gjeninnføre en rettferdig skatt på arv, samtidig som at folk med vanlig inntekt får lavere skatt.

Dette medlem viser til at konkurransen mellom skatteparadiser og multinasjonale selskaper har satt velferdsstater under press. Det er nødvendig å tilpasse skattesystemet til en ny digital tid og lage enhetlig skattlegging. Det er også nødvendig å fortsette arbeidet med større åpenhet om finansielle transaksjoner, utvide land-for-land-rapporteringen og innføre krav om åpenhet i offentlige anbud.

Mer demokrati

Dette medlem viser til at et levende demokrati forutsetter at forskjellene ikke er for store. Et levende demokrati er også avhengig av at beslutninger flyttes nærmere folk. Dette medlem viser til at EØS-avtalen har tatt viktige beslutninger vekk fra innbyggerne og bort fra demokratisk kontroll. Derfor vil Sosialistisk Venstreparti erstatte avtalen med en handels- og samarbeidsavtale med EU. Videre må EU-lovgivning som øker forskjellene og vanskeliggjør kontroll og tiltak mot sosial dumping i Norge, avvises. Dette medlem går mot et europeisk arbeidslivsbyrå som kan gripe inn overfor norske tariffavtaler eller overprøve organiseringen i norsk arbeidsliv.

Dette medlem peker på at det er viktig at sentrale deler av økonomien er under demokratisk kontroll.

Det er derfor nødvendig med et sterkt offentlig eierskap i sektorer som er viktige for samfunnet, og å spre eierskap slik at det kommer på flere hender og kommer lokalsamfunn til gode. Det offentlige eierskapet bør brukes aktivt til å redusere forskjeller, også gjennom en lønnspolitikk som holder igjen på lederlønninger. Det må gjennomføres flere forsøk med bedrifts- og eierskapsmodeller som gir mer makt til de ansatte.

Dette medlem viser til at Sosialistisk Venstreparti vil innføre en tillitsreform for styringen av offentlig sektor. Ansatte må få tid, tillit og mulighet til å utøve faglig skjønn i arbeidet. Unødvendig testing og måling må fjernes. Samtidig må mottakere av offentlige tjenester få større innflytelse på innholdet i tjenestene i samspill med ansatte som yter tjenestene. Dette må skje i samarbeid med fagforeninger og brukerorganisasjoner.

Dette medlem viser til at noen sektorer er for viktige for landet til å overlate dem til private interesser alene. Sosialistisk Venstreparti foreslår å grunnlovsfeste at ressursene i havet eies av folket, slik det også er slått fast i havressurslovens innledende bestemmelser, og at fisken skal komme kysten til gode. Jernbanen bør være i offentlig drift og eie. Dette medlem viser til at Sosialistisk Venstreparti går mot regjeringens oppstyking og konkurranseutsetting av jernbanen og avviser EUs fjerde jernbanepakke som liberaliserer jernbanetrafikken.

Arbeidslivet

Dette medlem viser til at makt er skjevt fordelt mellom arbeid og kapital. Full sysselsetting, små lønnsforskjeller og et velorganisert arbeidsliv er sentrale forutsetninger for et samfunn med små forskjeller. Vi trenger sterke fagforeninger som kjemper for å flytte penger og makt fra kapital til arbeid, og fra sjefer til ansatte. Fagforeningene har en nøkkelrolle i å holde forskjellene nede i Norge. Det er derfor avgjørende at organisasjonsgraden i arbeidslivet går opp.

Dette medlem viser til at vi ser en framvekst av useriøse aktører og økt sosial dumping i bransjer med lav organisering. Dette medlem viser til forslaget i Sosialistisk Venstrepartis alternative statsbudsjett om å kraftig øke taket for fagforeningsfradraget. For å forhindre sosial dumping må arbeidsinnvandrere ha samme lønns- og arbeidsvilkår som norske arbeidstakere. Dette medlem mener videre det er behov for å styrke retten til arbeid eller utdanning til unge under 25 år.

Dette medlem viser til at det pågår en teknologisk revolusjon i verden, og store sektorer opplever rask automatisering. Det er derfor viktig å fordele gevinstene fra denne effektiviseringen. Det offentlige må sammen med partene i arbeidslivet og utdanningsinstitusjoner tilrettelegge for kompetanseheving og omskolering gjennom hele yrkeslivet. Dette medlem mener arbeidslivet må ha plass til alle. Det er derfor et mål med 6-timersdag med full lønnskompensasjon.

Rettferdig pensjon

Dette medlem peker på at pensjonssystemet har for mange usosiale utslag. Det er nødvendig med et mer rettferdig pensjonssystem, uten en levealdersjustering som gjør arbeidere til pensjonstapere. Dette medlem mener videre at pensjonistenes organisasjoner må få forhandlingsrett i trygdeoppgjørene, og reguleringen av pensjonene må sikre at pensjonistene og uføre sikres tilsvarende utvikling i kjøpekraft som lønnsarbeidere.

Bolig

Dette medlem viser til at boligmarkedet i dag forsterker ulikhetene, ikke minst gjennom et skattesystem som favoriserer dem med mange og dyre boliger, mens andre ikke har råd til å kjøpe egen bolig og er prisgitt et deregulert leiemarked. Dette medlem viser videre til at det norske boligmarkedet er blant de minst regulerte i Europa. Dette medlem mener det er nødvendig med et skatteskifte, med lavere skatt på arbeid og høyere skatt på eiendom. Kommunene og staten må ha en mer aktiv boligpolitikk og sørge for boliger til de som ikke har mulighet til å komme seg inn på boligmarkedet. Handlingsrommet til Husbanken må økes, og det må bygges nok studentboliger. Dette medlem viser til at regjeringen har bygget ned bostøtten. Sosialistisk Venstreparti foreslår å bygge opp en tredje boligsektor med pris skjermet for markedssvingninger. På den måten frigjøres en del av boligsektoren fra det alminnelige boligmarkedet og sørger for at unge og førstegangskjøpere kan komme seg inn i et mer regulert og stabilt boligmarked.

Likestilling

Dette medlem peker på at makt og inntekt fortsatt er skjevt fordelt mellom menn og kvinner. For å oppnå likelønn og økonomisk selvstendighet for kvinner må det jobbes fram en heltidskultur i kommunal helse- og omsorgssektor. Treparsamarbeidet kan brukes til å finne de mest treffsikre løsningene for likelønn, inkludert en mulig likelønnsrett. Dette medlem mener at seksuell trakassering ikke kan få hindre kvinners frihet, og vil derfor ha systematisk arbeid mot seksuell trakassering inn i arbeidsmiljølovens HMS-bestemmelse.

Fattigdom

Dette medlem viser til at mange uføre har fått lavere inntekt under Solberg-regjeringen. Kuttet for mange uføre som har barn, er et av de fremste eksemplene på dette. Sosialistisk Venstreparti vil reversere regjeringens usosiale kutt. Dette medlem mener det er avgjørende at fellesskapet stiller opp om man blir syk eller ufør. Det må bli lettere for uføre å jobbe delvis i gode perioder eller komme tilbake til arbeidslivet dersom de har mulighet til det. Innstrammingene i ordningen med

arbeidsavklaringspenger må reverseres. Systemene må være smidige og gode, og de må være til for menneskene.

Dette medlem viser til at for mange tar opp forbrukslån til skyhøy rente og ender opp med gjeldsproblemer. Det er derfor behov for en strengere regulering, med rentetak og forbud mot aggressiv markedsføring. Inkassobransjen må gjennomgås, og satsene reguleres.

Integrering

Dette medlem mener at alle som bor i Norge, skal ha mulighet til å leve gode og selvstendige liv, også de som har innvandret eller flyktet hit. Samfunnet må bekjempe alle former for rasisme. Det er også viktig med innsats mot sosial kontroll og æreskultur, slik at alle kan være fri og leve det livet en selv ønsker. Dette medlem mener at det å lære norsk er en nødvendig inngang til arbeidslivet og samfunnet. Det er derfor nødvendig med en satsing på kompetansehevende tiltak som språkopplæring og fagskoler.

Dette medlem viser til at halvparten av barna som lever i fattige familier, har innvandrerbakgrunn, og foreldrene har ofte dårlig tilknytning til arbeidslivet. Det må derfor bli enklere å få godkjent kompetansen sin og fylle hull i utdannelsen. Dette medlem mener at områdesatsinger er et godt tiltak. Groruddalssatsingen og områdeløft i andre byer er gode eksempler som må videreføres og utvides til andre byer, bydeler og tettsteder hvor det er behov.

Komiteens medlem fra Rødt mener dagens regjering fører en politikk for økte forskjeller, og at denne stortingsmeldingen bærer tydelig preg av dette. Dette medlem viser blant annet til at meldingen velger å framheve innstrammingene i AAP-ordningen og at færre husholdninger nå har rett til bostøtte, på regjeringas skryteliste over egen «innsats for å motvirke ulikhet». Dette fungerer kun som gode eksempler på en regjering som fører en politikk som gjør livet vanskeligere for mange som allerede sliter. Regjeringen synes etter dette medlems mening å legge til grunn et grovt feilaktig menneskesyn, som tilsier at mennesker med dårlig råd skulle blitt friskere eller kommet raskere tilbake i arbeid dersom levestandarden og forutsigbarheten for framtidig inntekt forverres.

Kapitlet omtaler ellers gode tiltak på enkelte områder, men gjennomgangen bærer preg av mange vage ambisjoner og ufullendte planer, som sammenfaller med en regjeringsplattform som etter dette medlems syn ikke tar spørsmålet om økende forskjeller på alvor. Dette medlem viser til at det ikke legges fram noen ambisjon fra regjeringa om at de økonomiske og sosiale forskjellene må reduseres, og dermed heller ingen helhetlig plan for å få til dette.

Dette medlem viser til at regjeringa har kuttet det samlede skatte- og avgiftsnivået med om lag 25 mrd. kroner siden den tiltrådte i 2013, der særlig personer med store formuer har fått store skattereduksjoner. Meldinga påpeker at et progressivt skattesystem med skatt på formue bidrar til omfordeling. Derfor mener dette medlem det blir vanskelig å ta regjeringas ambisjon om å senke skattenivået ytterligere seriøst som en uttalt strategi for å redusere forskjellene i framtiden.

Dette medlem mener at kamp mot Forskjells-Norge er vår viktigste utfordring som samfunn, at forskjellene allerede er altfor store, og at det må politiske tiltak til for å redusere dem. Dette medlem viser til Rødts alternative statsbudsjett for 2019, som legger fram en lang rekke tiltak for å redusere forskjellene på kort sikt, som for eksempel en mer progressiv skattepolitikk, reduserte avgifter og egenandeler, styrking av felles offentlig velferd og ikke minst nye store velferdsreformer som utvider fellesskapet. Dette medlem vil understreke at en slik politikk for å redusere forskjellene er mulig, og at det er et politisk valg når regjeringer og stortingsflertall over flere perioder har sittet stille og sett på at forskjellene øker.

9. Forslag fra mindretall

Forslag fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet De Grønne og Rødt:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen sørge for at det skaffes til veie data og datamodeller som gjør det mulig for SSB og Finansdepartementet å beregne geografiske fordelingsvirkninger av regjeringens politikk, herunder skatte- og avgiftspolitikken.

Forslag 2

Stortinget ber regjeringen i statsbudsjettene fra og med statsbudsjettet for 2021 gi en enkel rapportering om geografisk fordeling av blant annet skatte- og avgiftsopplegget, slik det allerede gjøres for sosial fordeling.

Forslag 3

Stortinget ber regjeringen fremme alternative forslag til hvordan selskaper med digitale inntjeningsmodeller kan skattlegges i Norge.

Forslag 4

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med konkrete tiltak som har som mål å redusere nivået på ulikhet, som en konsekvens av at dagens nivå av økonomisk og sosial ulikhet er for høyt.

Forslag 5

Stortinget ber regjeringen i forbindelse med statsbudsjettet hvert år sørge for at tabeller og figurer i budsjettdokumentene som omhandler fordelingseffekter av regjeringens endringer i skattesystemet, framstilles med en mer finmasket inndeling av høye inntekts- og formuesnivåer.

Forslag 6

Stortinget ber regjeringen ta initiativ til en gjennomgang av likestillingseffekten av den økonomiske politikken og komme tilbake til Stortinget med konkrete forslag for å redusere de økonomiske forskjellene mellom kvinner og menn.

Forslag 7

Stortinget ber regjeringen på egnet måte komme tilbake til Stortinget med et forslag til mandat for et utvalg som skal analysere makt og maktforskyvning i Norge, hvor blant annet konsekvensene av konsentrasjon av økonomisk makt, teknologiske endringer, endringer i arbeidsmarkedet og klimaendringer skal belyses.

Forslag 8

Stortinget ber regjeringen fremme forslag om forsterkede tiltak mot overskuddsflytting og mer finansiell åpenhet.

Forslag 9

Stortinget ber regjeringen styrke Skatteetatens og Økokrims muligheter til å avdekke og straffeforfølge skatteunndragelse og annen økonomisk kriminalitet.

Forslag fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne:

Forslag 10

Stortinget ber regjeringen sette ned et nytt mannsutvalg for å se på menns likestillingsutfordringer.

Forslag fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet De Grønne og Rødt:

Forslag 11

Stortinget ber regjeringen i forbindelse med statsbudsjettet hvert år legge fram en helhetlig kartlegging av den reelle formuesfordelingen i Norge, hvor blant annet aksjer i ikke-børsnoterte selskaper og andre formuesobjekter som i dag undervurderes i formuesstatistikken, inngår med sin reelle markedsverdi.

Forslag 12

Stortinget ber regjeringen i forbindelse med statsbudsjettet hvert år legge fram beregninger for utviklingen til Gini-indeksen og andre mål på inntektsulikhet

der tilbakeholdt utbytte er tilordnet eierne av bedriftene, for å få et bedre bilde av inntektsulikheten i Norge.

Forslag 13

Stortinget ber regjeringen i forbindelse med statsbudsjettet hvert år legge fram en framstilling av den samlede effekten politikken regjeringen fører har for den disponible inntekten til ulike inntektsgrupper, inkludert anslåtte effekter av blant annet endringer i avgifter, egenandeler, stønader og velferdsordninger, etter mal av «Fördelningpolitisk redogörelse» i Sverige.

Forslag 14

Stortinget ber regjeringen ta initiativ til en maktutredning for arbeidslivet der maktbalansen mellom arbeidsgiver og arbeidstaker kartlegges. Utredningen skal blant annet se på organisasjonsgrad og hindre for organisering, medbestemmelse, oppdragsgivers ansvar, ledelsesformer, eierstruktur, bedriftsdemokrati og kontroll og overvåkning av arbeidstakerne.

Forslag 15

Stortinget ber regjeringen gjennomføre en kraftigere områdesatsing i de store byene for å sikre gode nabolag og mindre forskjeller.

Forslag 16

Stortinget ber regjeringen undersøke de fordelingsmessige konsekvensene av kuttene i ytelser og velferdsordninger, inkludert kuttene i bostøtte, kuttene i uføres barnetrygd, kutt i kjøpekraften for alderspensjonister, kuttene i fri rettshjelp, kutt i overgangsstonaden for enslige forsørgere, kutt i stønad til bil for dem som er avhengige av det for å komme seg til butikken eller legen, kuttene i fødselsomsorgen, kuttet i arbeidsavklaringspenger og kuttene i kriminalomsorgen og domstolene. Resultatene av undersøkelsen skal legges fram for Stortinget senest sammen med forslaget til statsbudsjett for 2020.

Forslag fra Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Rødt:

Forslag 17

Stortinget ber regjeringen ta initiativ til en maktutredning for arbeidslivet der maktbalansen mellom ar-

beidsgiver og arbeidstaker kartlegges. Utredningen skal blant annet se på organisasjonsgrad og hindre for organisering, medbestemmelse, oppdragsgivers ansvar, ledelsesformer, eierstruktur, bedriftsdemokrati og kontroll og overvåkning av arbeidstakerne. Utredningen skal belyse EØS-avtalens konsekvenser for maktbalansen i norsk arbeidsliv.

Forslag fra Sosialistisk Venstreparti, Miljøpartiet De Grønne og Rødt:

Forslag 18

Stortinget ber regjeringen sette ned et skatte- og avgiftsutvalg som skal fremme konkrete forslag til en helhetlig omlegging av dagens skatte- og avgiftssystem med det formål å bidra til at Norge når sine nasjonale Paris-mål. Forslagene skal samlet sett også bidra til redusert økonomisk ulikhet i det norske samfunnet.

Forslag 19

Stortinget ber regjeringen utrede hvordan en modell for klimabelønning (karbonavgift til fordeling) best kan introduseres i Norge. Det forutsettes at regjeringen, i tillegg til å definere hvilke sektorer som skal omfattes, også indikerer progressiviteten i skattesatsene som er nødvendig for å nå klimamålene satt igjennom Paris-avtalen.

Forslag 20

Stortinget ber regjeringen vurdere en støtteordning for kortere arbeidstid på kommunale arbeidsplasser, særlig i belastende yrker som omsorgsykker.

10. Komiteens tilråding

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til meldingen og rår Stortinget til å gjøre følgende

v e d t a k:

Meld. St. 13 (2018–2019) – Muligheter for alle – Fordeling og sosial bærekraft – vedlegges protokollen.

Oslo, i finanskomiteen, den 21. mai 2019

Henrik Asheim

leder og ordfører

